

MÚZEUMOK HATÁROK NÉLKÜL TERMÉSZETTUDOMÁNYOS MUZEOLÓGIAI KAPCSOLATOK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

**A Magyar Természettudományos Muzeológusok XXIII. találkozásának konferenciaanyaga
(Sepsiszentgyörgy–Illyefalva, 2005. augusztus 1–2.)**

Természettudományos muzeológusaink körében több mint 20 éve vetődött fel: érdemes lenne évente találkozniuk, mindig más és más megyében, időszerű közös problémáik megbeszélésére. A hangsúly az *időszerű közös probléma* megvitatásán volt, tehát nem egy újabb előadási fórumot kívántak teremteni. A szakfelügyelet élére állt a kezdeményezésnek, s a tanácskozást kiegészítendő egy terepjáró/gyűjtési, valamint egy további, a rendező múzeum gyűjteményeinek és kiállításainak megtekintését szolgáló nap beiktatását javasolta. Miután a megyei kollégák a javaslatot egyhangúlag elfogadták, sor került az első három napos találkozóra 1983-ban Miskolcon, a Herman Ottó Múzeum szervezésében. Azóta egyre erősödve s a szakfelügyelet egyik igen fontos információs és integráló eszközévé válva töltik be a múzeumi területen *egyedülálló* funkciójukat e Találkozók.

Az egyedülállóságot hangsúlyozva, közülük egynek, a székelyföldi kollégák meghívására 2005. augusztus 1–6. között Sepsiszentgyörgyön és környékén rendezett Találkozónak a tanácskozási anyagát foglaljuk össze a következőkben. Megjegyezzük: tudomásunk szerint a tanácskozás témája is egyedülálló eddig! Úgy véljük, ezzel mind tartalmilag, mind módszertanilag követendő példát mutathatunk más szakágaknak.

A Találkozó tanácskozási programja a *Természettudományos muzeológiai kapcsolatok a Kárpát-medencében* vezérgondolat köré csoportosult. A házigazda Székely Nemzeti Múzeum természettudományi gyűjteményeinek, munkájának és kiállításainak ismertetése (Kocs Irén) után az intézményes és informális kapcsolatokról, valamint az integrálási törekvésekről szolt a vitaindító előadás (Kecskeméti Tibor – Boér Hunor). Ezután azokról a szakterületekről hangzottak el korreferátumok, melyeken az együttműködés a legfontosabb és legkézenfekvőbb: a kutatómunka alapját képező gyűjteményi bázisról (Mészáros Ferenc), a kiállításokról és ismeretterjesztésről (Fűköh Levente), az informatikáról (Rajczy Miklós), a PR- és marketingmunkáról (Vásárhelyi Tamás), valamint a tudománytörténeti kutatásokról (Kecskeméti Tibor – Boér Hunor). A program lezárása után bejelentett intézményi bemutatkozásokról, rövid tájékoztatókról, valamint a széleskörű és élénk vitáról a közlemény végén számolunk be. A Találkozón Magyarországról 42, Romániából 18 természettudományos muzeológus vett részt.

A tanácskozás nyitóülésére a Kós Károly tervezte sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum Bartók Termében, záróülésére Illyefalván, a KIDA-központban került sor, 2005. augusztus 2-án. Az ülést megtisztelte jelenlétével és felszólalásával György Ervin (Kovászna megye prefektusa) és Albert Álmos (Sepsiszentgyörgy polgármestere). Az ülések levezető elnöke Matskási István főigazgató és Kató Zoltán, a vendéglátó múzeum igazgatója volt.

Kecskeméti Tibor

A Székely Nemzeti Múzeum Természettudományi Osztályának tevékenysége a kezdetektől napjainkig

Az 1879. esztendőben, amikor múzeumunk anyagát Imecsfalváról Sepsiszentgyörgyre szállították, a több mint 9000 darabot magába foglaló állományból 1665 természetrajzi tárgy volt.

Az alapítás körülményeit rögzítő egykori dokumentumok többször említették a természettudományi anyagnak a többihez képest csekély voltát, de azt is, hogy ezen gyűjtéssel viszonylag könnyű segíteni. A tudományos feldolgozás mindenesetre korán elkezdődött, hiszen Koch Antal már 1879 júliusában köpeci ősemlősmaradványokat határozott meg és írt le Vasady Nagy Gyula múzeumőr kérésére. 1901-ben László Ferenc földrajz- és természetrajz szakos tanár lett a múzeum egyik őre. A tudomány számára mint régész vált ismertté, a neolitikumi erősi kultúra feltárásával, de jelentős az a tevékenysége is, mellyel a természetrajzi tárat gyarapította. Évtizedeken keresztül, állandó szakember hiánya ellenére is jelentősen gyarapodott az osztály állománya, adományok

és külső munkatársak gyűjtései révén. Olyan jelentős gyűjtemények kerültek a múzeumba, mint a Madarász- (1903) és az Ebergényi-féle madárgyűjtemény (1911) vagy Joós Lajos máramarosi ásványgyűjteménye (1904). László Ferenc és Csutak Vilmos múzeumőrök maguk is kiszálltak geológiai gyűjtésekre. 1911-ben a múzeumi kiszállásokon megjelent Bányai János és Szádeczky Gyula geológus is, hogy a sepsiszentgyörgyi feltárásokból „kövület- és kőzetanyaggal” gyarapítsák a gyűjteményeket. 1910-re már 7909 természeti tárgy szerepelt a nyilvántartásban.

Az impériumváltás után az egyetlen talpon maradt határon túli magyar tudományos intézmény a Székely Nemzeti Múzeum volt. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem tanárai többségükben elmenekültek, vagy állás nélkül maradtak. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjteményein román intézmények jöttek létre. Az Erdélyben maradt magyar természettudományos elit is főleg a középiskolákba szorult vissza. A múzeum akkori igazgató-őre, Csutak Vilmos ekkor kezdte meg, párhuzamosan a múzeum jogi helyzetének rendezésével, a széthullott szakmai erők felkarolását és hasznosítását.

László Ferenc kiszemelt és évekig nevelt bedolgozó utódja a fia, László József volt, akinek tragikus halála (1932) ígéretes fejlődést akasztott meg. Ezután a dicsőszentmártoni Dobay László ornitológus személye merült fel, de a múzeumi alkalmazásáról 1934-ben megindult tárgyalások eredménytelenek maradtak. A szakemberhiány felszámolása érdekében a Székely Nemzeti Múzeum igazgatósága számos levelet váltott az intézményhez közel álló zoológusokkal, így a lepidopterológus Diószeghy Lászlóval és az entomológus Köntzei Gerővel, akik a két világháború között a múzeum külső munkatársainak számítottak. A sepsiszentgyörgyi születésű Diószeghy László (1877–1942) és szülővárosának múzeuma közötti kapcsolat 1930-ban, a jubileumi ünnepségek hozadékaként jött létre, gyűjteményét felajánlotta a Székely Nemzeti Múzeumnak, ha egyelőre Diószeghy borosjenői otthonában is maradt. Becslések szerint több mint 40 000 lepkét gyűjtött. Ebből mintegy 25 000 db került 1948-ban múzeumunkba. Jelentős Diószeghy-anyagot őriz még a budapesti, a londoni, a bécsi és a bukaresti Természettudományi Múzeum is. A gyűjtemény a lepkék gazdag faj- és egyedszámának köszönhetően tudományos szempontból rendkívül értékes. Számos a tudományra nézve új faj található benne, de nagyon értékes állatföldrajzi szempontból is. Fajgazdagsága mellett az anyag változatosságával is kitűnik: 60 hazai és 14 külföldi lelőhely nagy diverzitású anyagát tartalmazza. A kollekció rendkívül értékes dokumentuma az erdélyi lepkefaunának.

A múzeumban 1953-ban új bútorzattal és installációval állandó kiállítás nyílt. Üveges tölgyfavitrinokba és a kor kívánalmainak megfelelő diorámákba kerültek a madár- és emlőspreparátumok. Elkészült az *Élet eredete és fejlődése* c. kiállítás, mely Romániában az első ilyen jellegű bemutató volt.

Történetünkben egy érdekes mozzanat: 1956-ban a budapesti Természettudományi Múzeum egyes részei, így Állattárának jó része is leégett. Kaszab Zoltán, az Állattár igazgatója és Szunyoghy János, az Emlős Gyűjtemény vezetője levelet írt múzeumunk igazgatójának, Székely Zoltánnak, melyben segítségét kéri: Szunyoghy 1957. november 8-án kelt levelében ezt írta: „*Bizonyára olvasta az Igazgató Úr az újságokból, hogy 1956 októberében a Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományi Múzeuma, illetve annak kiállításai és gyűjteményei javarészből elpusztultak. Porrá és hamuvá lett mind az az anyag, amit elődeink másfél évszázadon át a magyar kultúra dicsőségére összegyűjtöttek. A jelen és a jövő azonban kötelez bennünket arra, hogy az elpusztultakat pótoljuk*”. Székely Zoltán november 22-én válaszolt: „...*kérésüket teljesíteni tudjuk, s munkatársaink vállalkoztak, hogy a hiányzó állattani anyagot begyűjtik*”. Az együttműködésre felkérő levelek 1958 januárjában kimentek a Sepsis Rajon Vadász- és Halászegylet Vezetőségének, a marosvásárhelyi, a csíkszeredai, az udvarhelyi, a kereszturni és a gergelyi rajoni múzeumokhoz. A folytatást csak a kedvezőtlenülé váló politikai háttér lehetetlenítette el.

1961-től a múzeumnak állandó természettudományos munkatársa lett Kovács Sándor személyében (bár hosszabb-rövidebb időszakokat leszámítva ma is csak egy muzeológus dolgozik a Természettudományi Osztályon). Napi múzeumi teendői mellett hozzájárult az anyag számbavételéhez, rendezéséhez, megfelelő raktárhelyiség kialakításához. Az anyag revideálásához külső szakembereket kért fel. Az ásvány- és kőzettani anyag meghatározásában Balogh Ernő egyetemi tanár és Kónya Ádám, később Mészáros Miklós kolozsvári geológus segítettek. Az őslénytani gyűjtemény negyedidőszaki emlősanyagát előbb Kretzoi Miklós, majd Petre Samson és Constantin Rădulescu bukaresti paleontológusok nézték át. A gerinctelen őslénytani anyag feldolgozásában Kisgyörgy Zoltán geológus működött közre. A herbáriumok állapotát a múzeum gyakori látogatója, László Kálmán ismerte jól. A megőrzésre érdemeseket laponként revideálta. Bonyolult és hosszantartó munka volt a Diószeghy-lepkegyűjtemény rendezése. Ebben Iosif Căpușe bukaresti lepidopterológus segédkezett.

A raktárrendezéssel, az új leltári jegyzék összeállításával párhuzamosan számottevő tudományos munka is folyt. 1963-ban elkezdődött a Brassói-medence pliocén és pleisztocén emlősmaradványainak a kutatása, a múzeum és a bukaresti Emil Racoviță Barlangkutató Intézet szakembereinek részvételével. Az emlősmarad-

ványok gyűjteménye egyike múzeumunk legértékesebb kollekciónak. Az addig 50-60 példányt számláló ősemlősgyűjtemény ma már 55 fajt számlál, s darabszáma 400 fölé emelkedett.

1969-ben, a Székely Nemzeti Múzeum fennállásának 90. évfordulóján László Kálmán – édesapja emlékére – a múzeumnak ajándékozta természettudományos munkálkodásának eredményét, a 3500 nagy alakú lapból összeállított herbáriumot, mely 1222 fajt képvisel.

Közben főleg formai változások sora történt az állandó kiállításban, de ezek sem tudtak segíteni elavultságán, így 1972-ben lebontásra került.

A kimondottan muzeológiai és kutatómunka ettől függetlenül a következő években is folytatódott. Kovács Sándor muzeológus jóvoltából megkezdődött a Bodoki-hegység flórájának és vegetációjának kutatása, melynek nyomán öt év alatt 2600 nagy alakú herbáriumi lappal gyarapodott a botanikai gyűjtemény.

Az Osztály az elkövetkező években az 1972-ben lebontott kiállítás helyébe több nagy érdeklődésnek örvendő kiállítást rendezett. Közülük a legnagyobb sikerűek: *Édesvizek állatvilága* (1980), *A rovarok világa* (1980), *Az ásványok világa* (1981), *A jégkorszak és állatvilága* (1981), *Az erdő és világa* (1981), *A vad és vadászata* (1982), *Diószeghy-emlékkiállítás* (1992), *Madárvonulás ősztől tavaszig* (1993). 1983-ban múzeumunkba került az árközi Szentkereszty-kastélyban lévő Agronómusok Házából az *Ezerjófű* és a *Csodabab* gyűjtemény.

Nagy veszteség érte az Osztályt 1984-ben Kovács Sándor elhunytával. Vezetésével 22 év eredményes kutatómunka mellett sikerült leltárkönybe vezetni az ásvány- és kőzettani, az őslénytani, a növény- és állattani anyagot is.

1991-ben sikerült megvásárolni ifj. Kovács Sándor és Kovács Zoltán nagy értékű lepkegyűjteményének egy részét. 1992-ben elkészült az új állandó kiállítás, 1994 tavaszán megnyílt az új geológiai kiállítás, 1996-ban pedig az *S. O. S. Természet* természetvédelmi bemutató.

Már 1984-ben elkezdődött a budapesti Magyar Természettudományi Múzeum munkatársával közösen a Székelyföld ormányosalkatú bogarainak alapvető kutatása. Kocs Irén és Podlussány Attila kutatómunkájának köszönhetően létrejött egy jelentős ormányosalkatú bogárgyűjtemény.

A Székely Nemzeti Múzeum alapításától (1875) az államosításig (1950) alapítványként működött. Az újabb rendszerváltás után 1992-ben a múzeum akkori munkatársai és a lelkes támogatók újra megalakítottak egy Székely Nemzeti Múzeum Alapítványt. 1995-ben László Kálmán az Alapítványnak adományozta gombagyűjteményét és mikológiai jegyzeteit, valamint könyvtárának egy részét. 1997-ben az Alapítványhoz került a Pázmány Dénes-hagyaték (magasabbrendű növények, gombagyűjtemény, könyvtári anyag), és így Románia legnagyobb gombagyűjteménye alakult ki a Székely Nemzeti Múzeumban.

Jelenleg a Székely Nemzeti Múzeum Természettudományi Osztályának, melynek vezetője Kocs Irén, több mint 60 000 tárgya van, az osztályon intenzív kutatómunka folyik, továbbá egy állandó és több időszakos kiállítással rendelkezik.

Kocs Irén

Muzeul Național Secuiesc,

Sfântu Gheorghe, Kós Károly, 10, RO-520055

muzsnai@freemail.hu

Helyzetkép a természettudományi muzeológia intézményes és informális kapcsolatairól, integrálási törekvések

Vitaindítónk a téma kidolgozásának első megközelítése, az első megközelítés minden hiányosságával és nehézségével. Ugyanis a rendelkezésünkre álló források számbavétele során kiderült, hogy azok meglehetősen hézagosak, és nem egyenértékűek.

A kapcsolatok múzeumi bázisai. A fontosabb múzeumokat és gyűjteményeket illetően, melyek között kétoldalú kapcsolatok vannak, illetve lehetségesek, a tárgyalt 70 múzeumi egység közül 23 a hazai, 28 az erdélyi, és 18 a felvidéki. A Délvidéket egyedül Szabadka képviseli. Az anyaországbeli múzeumok a külhoniaknak mintegy felével tartanak szorosabb-lazább informális kapcsolatot. Ami nagyon érdekes: előzetes tájékozódásunk szerint a külhoni múzeumok, illetve munkatársaik egymás közt nagyon laza kapcsolatokat tartanak fenn (ennek első sorban az egymás közötti jelentős távolság az oka). Ami még érdekesebb, hogy például az erdélyi és a felvidéki múzeumok egymás közötti kapcsolata még lazább. Többnyire csak a mi Találkozóinkon kerülnek kapcsolatba egymással. Ez jól mutatja rendezvényünk fontosságát és a meghívások hasznosságát.

Forrásaink a múzeumok beszámoló jelentései, évkönyvei, bibliográfiák, a Magyar *múzeumi arcképcsarnok* c. lexikális munka, kiállításvezetők, alkalmi kiadványok, térképek voltak. Forrásnak tekintettük a számos kül-

földi vendégkiállítást hirdető meghívókat, melyek a kiállítási munka terén megnyilvánuló együttműködésre utalnak. A legteljesebb forrásanyag természetesen Magyarországról állt rendelkezésre. Utána Erdély, majd a Felvidék következik. Az erdélyi adatokat a *Ghidul muzeelor și colecțiilor* című információs anyagból, a felvidékieket Eva Nelišerova (SNM-Prirodovedné múzeum, Pozsony), 2004-es feljegyzéséből vettük. Kárpátjáról, a Délvidékről és Szlovéniából nincs írásos forrásunk.

*Szerződéses államközi vagy önkormányzatok közötti kapcsolat*ról csak két esetben van tudomásunk. Az egyik a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatósága szerződéses kapcsolata az ún. Visegrádi Négyek megfelelő múzeumaival. A másik a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága és az Arad Megyei Múzeumi Komplexum között jött létre 2005-ben. Ebben természettudományos muzeológusok cseréje, közös gyűjtések szerepelnek.

Közös célprogramokról, alkalmanként szerződéses megállapodásokról viszont több közös gyűjtőút, tudományos feldolgozás, kiadvány, kiállítás esetében tudunk.

A *közös gyűjtőutakat*, de a *tudományos feldolgozásokat* is az a sajtóságot földrajzi helyzet indokolja, hogy sem földtani képződményeink kifejlődése, sem állat- és növényföldrajzi viszonyaink nem érthetők meg a Kárpát-medence egészének részletes geológiai, botanikai és zoológiai ismerete nélkül. Ez természetesen fordítva is igaz: a Kárpátok és kisebb egységei (vonulatok, belső medencék, szigethegyek) geológiai és biológiai problémáinak eredője a Kárpát-medence belsejében van. Ezért a természettudományi múzeumokban munkálkodó geológusok, botanikusok és zoológusok elsőrendű érdeke a minél szorosabb együttműködés az előbbi területeken működő kutatótársaikkal.

Ennek nyomán gyümölcsöző együttműködés alakult ki a Magyar Természettudományi Múzeum és több erdélyi múzeum munkatársai között. Utóbbiak közül a legintenzívebb kapcsolatok a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, a nagyszebeni Brukenthal Múzeum, a nagyváradi Körösvidéki Múzeum, a temesvári Bánáti Múzeum, valamint a szatmárnémeti Szatmári Múzeum között alakultak ki. A tudományos feldolgozások többnyire a Magyar Természettudományi Múzeum *Annales*ében, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum *Acta (Siculica)*-iban, az itteni Délkeleti Intézet kiadványaiban, a nagyváradi Körösvidéki Múzeum *Nymphaeajában*, a szatmárnémeti Szatmári Múzeum *Studii și comunicări* c. évkönyveiben jelentek meg. Hagyományosan jó az együttműködés a Magyar Természettudományi Múzeum és a zsolnai Vágvölgyi Múzeum, valamint a zólyomi Erdészeti Múzeum, a miskolci Herman Ottó Múzeum és a kassai Kelet-Szlovákiai Múzeum, a soproni Központi Bányászati Múzeum és a selmecbányai, valamint a rozsnyói Bányászati Múzeumok, a pásztói Városi Múzeum és a nagyváradi Körösvidéki Múzeum munkatársai között. A közös feldolgozás és publikálás egyik kiemelkedő eredménye a *Minerals of Carpath*s (2002) című szakkönyv, mely a Kárpát-medence valamennyi országa mineralógus muzeológusainak közös teljesítménye. A munka megszervezésének és a mű szerkesztésének nehéz feladatát a miskolci Herman Ottó Múzeum (Szakáll Sádor) és a kassai Kelet-Szlovákiai Múzeum (Rudolf Duda) végezte.

A *közös kiállítások* közül a teljesség igénye nélkül a következőket említjük meg: a Herman Ottó Múzeum és a rozsnyói Bányászati Múzeum együttműködése nyomán *Bányászattörténeti kiállítás* nyílt Miskolcon (1985). Ugyancsak Miskolcon nyílt meg a Herman Ottó Múzeumban a Kelet-Szlovákiai Múzeum (Kassa) vendégkiállítása, *A kő szépsége* címmel 1988-ban. A soproni Központi Bányászati Múzeum intenzív kapcsolatokat ápol a páratlanul gazdag ásványtani és bányászattörténeti anyaggal rendelkező selmecbányai Bányászati Múzeummal. Ennek eredménye volt 2001-ben *Az európai bányászat bölcsője* c. kiállítás Sopronban. A Magyar Természettudományi Múzeum a lévai Tekovské Múzeumban *Kittenberger emlékkiállítás* rendezett 2002-ben. A gyöngyösi Mátra Múzeum a Slovenské Narodné Muzeum betléri múzeumában *A természet csodái* címmel rendezett kiállítást 2004-ben. Ugyanezt a kiállítást Egerben is bemutatták. A Magyar Olajipari Múzeum a Nagybányai Múzeummal közösen rendezett kiállítást 2005-ben *Papp Simon emlékére*, szülőhelyén, Kapnikbányán. (Ez alkalommal az Európa-hírű olajkutató szobrának avatására is sor került!) Ugyancsak együttműködés eredménye az „*Olajipari emlékhelyek a Zala–Mura térségében*” címmel megjelent térkép, melyet a Magyar Olajipari Múzeum és a szlovéniai Petésházi Olajipari Múzeum közösen adott ki. A legújabb együttműködési esemény a napjainkban is (2005) látogatható *Bányászattörténeti kiállítás*, melyet a soproni és a rozsnyói bányászati múzeumok közösen hoztak létre. S tudomásunk van róla, hogy a Nagybányai Ásványtani Múzeum kiemelkedő értékű anyagából a Magyar Természettudományi Múzeumban, valamint több vidéki múzeumunkban (Szolnok, Debrecen, Nyíregyháza, Sopron) tervez kiállítást rendezni. Az illetékes munkatársak közti előzetes egyeztetések éppen mostani Találkozókon folynak!

A kapcsolatok egyik legértékesebb formája az *ösztöndíjas tanulmányút*. Erre is volt példa az utóbbi évtizedben. A különböző alapítványok által finanszírozott, egyhetestől a több hónaposig terjedő tanulmányi idők alatt főként a sepsiszentgyörgyi és a székelyudvarhelyi kollégák végezhetek elmélyült kutatómunkát, többnyire a Magyar Természettudományi Múzeum különböző táraiban. Meg kell említeni: ilyen tanulmányúton néhány preparátornak is sikerült továbbképeznie magát.

Az együttműködés talán legfontosabb „terepe” a különböző *muzeológiai rendezvények*. Ilyen az immár 23. alkalommal megrendezett Természettudományos Muzeológusok Találkozója. Ezek a személyes kontaktus, a gondolatok és tapasztalatok cseréje, nem beszélve a tudományos eredmények, a dolgozatok cseréjéről, olyan sokszálú és erős kapcsolatrendszer kialakulásához vezetett és vezet, melynek tudományos és muzeológiai haszna elsőrendű. Sokszorosan igazolódott ez a 2000-tól máig sorra került találkozóinkon (Piliscsaba, Szeged, Zirc, Pásztó, Kaposvár), melyeken a résztvevők köre határon túli kollégákkal bővült. Főhatóságunk nagyvonalú támogatása révén esetenként 18-20 külföldi kollégát fogadhattunk. Most pedig a székelyföldi kollégák meghívására Sepsiszentgyörgyön találkozhatunk. E találkozókön régi kapcsolatok erősödtek/nek, újak létesültek/nek, izolált törekvések egyesültek/nek, több új tudományos és muzeológiai program kezdődött/ik el. E találkozókön kívül újabban egyre több határon túli kolléga jut el Budapestre a Múzeumok Majálisára, valamint Szentendrére, a *Muzeológusok fakanállal* rendezvényre. Ezek „sokadalma” és oldott hangulata közepette nagyon sok szakmai információ cseréjére is sor kerül.

Elemzésünk azonban nem csak a múlt eredményeinek regisztrálására, valamint a jelen helyzet áttekintésére kell, hogy szorítkozzon. Szükség van a *jövőbeni elgondolásaink*, terveink felvázolására is.

Először is, szükség van szakembereink közös *névsorára*, melyben a kutatók, preparátorok és kiállítási szakemberek neve, elérhetősége (postai cím, telefon, fax, e-mail) és szakterülete szerepel. Ezt legcélszerűbb egy elektronikus adatbázisba foglalni. Felvetődött egy közös információs fórum, egy *hírlevél* megindítása. Ennek nem biztos, hogy papíralapúnak kell lennie, sőt biztos, hogy nem. Miután egy ilyen info-laphoz nemcsak szerkesztő, hanem regionális hírszolgáltatók/referensek is kellenek, jelentkezőket várunk e munkára, akár itt a helyszínen is. S ha már információról van szó, megragadom az alkalmat *néhány* hír, egyben *feladat* közzétételére. A csíkszeredai Csíki Székely Múzeumban jelentős, Haynald-gyűjtésű herbáriumi anyag van. A marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtárban a gazdag könyvanyag mellett komoly értékű és mennyiségű ásványanyag is van, főként klasszikus lelőhelyekről. A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeumban pedig Bányai János, a jeles székely geológus számottevő geológiai gyűjteménye, valamint gazdag könyvtára és kéziratos hagyatéka található. Miután egyik helyen sem működik szakmuzeológus, botanikus, ill. geológus, kollégáim figyelmébe ajánlom e fontos gyűjtemények feldolgozását, s legalább tudománytörténeti publikálását. Magánbeszélgetések során felvetődött egy *módszertani műhely* kialakításának szükségessége. Az elképzelések szerint ebben teret kaphatnának az új elméleti megoldások, szemléletbeli újdonságok, változások, főbb muzeológiai kutatási trendek ismertetése és a gyakorlati módszerek bemutatása. Ez valóban nagyon hasznos lenne szakmánk számára, érdemes is lenne megszervezni. Talán a szakfelügyelet kellene, hogy élére álljon egy ilyen kezdeményezésnek. A jövőben gondot fordítunk erre.

Végül felhívjuk kollégáink figyelmét a *közös pályázatok* lehetőségére, sőt szükségességére (OTKA, NKA, Illyés, Arany János és más alapítványok). A szigorodó pénzügyi feltételek szinte megkövetelik az e téren is szükséges együttműködést, a közös pályázást.

Kecskeméti Tibor

Magyar Természettudományi Múzeum,
Budapest, Ludovika, 2., H-1082,
kecs@nhmus.hu

Természettudományi gyűjtemények magyarországi múzeumokban

Természettudományos kutatások 20 múzeumban folynak Magyarországon. Közülük a budapesti Magyar Természettudományi Múzeumban mintegy 160 témában. Legtöbbet az Állattár és a Növénytar, utána a Föld- és Őslénytár, valamint az Ásvány- és Kőzettár, végül az Embertani Tár vállalt fel. A megyei múzeumi hálózatban a legintenzívebb kutatómunka Pásztón, Miskolcon, Gyöngyösön, Sátoraljaújhelyen, Nyíregyházán, Debrecenben, Tiszafehérváron, Szegeden, Békéscsabán, Érden, Tatán, Zircen, Kaposváron, Pécsen, Komlón, Szombathelyen és Zalaegerszezen folyik. A kutatások irányultságát tekintve többségük taxonómiai és ökológiai, de számos faunisztikai, florisztikai, evolúciós, geokémiai, ásványgenetikai, talajásványtani, ökoszisztémái, ősföldrajzi, lemeztektonikai, történeti embertani téma szerepel a múzeumok igen sokszínű kutatási palettáján. A kutatások többségét az Országos Tudományos Kutatási Alapprogram finanszírozza, de jelentős kutatások folynak az Országos Természetvédelmi Hivatal, valamint több tárca anyagi támogatásával.

E kutatások elsősorban a Magyar Természettudományi Múzeum mintegy 10 milliós, valamint a megyei hálózatban működő múzeumok több mint 2 és fél milliós gyűjteményi anyagára alapoznak. Mivel több

témában is vannak egyezményes és informális közös kutatások a határon túli múzeumok kutatóival, úgy véltük, hogy célszerű e gyűjtemények milyenségét és mennyiségét egy táblázatban közreadni. Ebben külön jelezzük a tudománytörténeti értékű gyűjteményeket:

Ásvány- és kőzetgyűjtemények

Múzeum	Ásvány és kőzet	A gyűjtemény becsült mennyisége	Gyűjtőterület, főbb lelőhely	Tudományosan kiemelkedő értékű gyűjtemények	Tudománytörténetileg kiemelkedő értékű gyűjtemények
Herman Ottó Múzeum, Miskolc	Ásvány	17 342 tétel (35-40 000 db.)	Magyarország (70%), Kárpát-övezet (20%), egyéb (10%)	Rudabánya, Gyöngyösoroszi, Nagybörzsöny, Mecsek – uránérc telepek; Bakonyi mangánérc telepek; Eperjes–Tokaji-hegyvidék	Klasszikus európai lelőhelyek (19. sz. közepe – 1920; Cseh–Szász Érchegeység, Alpok, Skandinávia, Anglia; Melcer Gusztáv és Kriván Pál hagyatéka
Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár	Ásvány	300 db.	Ausztria, Magyarország	-	Habick-gyűjtemény
Déri Múzeum, Debrecen	Ásvány	3000 db.	Magyarország: Északi-Középhegység, Dunántúl, Kárpát-medence; Nagybánya, Kapnikbánya, Herzsabánya, Máramaros	Gyöngyösoroszi, Csordakút/Tatabánya, Maklári Tibor hagyatéka	A Szőnyi Pál Ásványgyűjtők Köre; Maklári Tibor hagyatéka; Déri Frigyes gyűjteményéből sugárzó uránszurokérc Csehországból; magyarországi uránásványok Pécsről
Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba	Ásvány és kőzet	53 db.	Mátra, Zempléni-hegység		
Bakonyi Természet-tudományi Múzeum, Zirc	Ásvány és kőzet	27 760 példány	Balaton-felvidék	-	-
Janus Pannoniusz Múzeum, Pécs	Ásvány	750 db.	Mecsek	-	-
	Kőzet	1150 db.	Mecsek	-	-
Savaria Múzeum, Szombathely	Ásvány és kőzet	196 tétel + 700 db.	Magyarország	-	Mihálka Antal iskolaigazgató szemléltető gyűjteménye
Pásztói Múzeum, Pásztó	Ásvány	1000 db.	É-Magyarország	-	-
	Kőzet	500 db.	É-Magyarország	-	-
Kuny Domokos Múzeum, Tata	Ásvány	3000 példány	Tata, Barta-kútbarlang, Csódi-hegy, Recsk, Eperjes–Tokaji-hegyvidék	Baritok, zeolitok, kalkopiritok, opálok, hegyikristályok; a tatai Megalodus Barlangkutató és Geológiai Szakcsoport ajándéka; Skoffek István gyűjteménye	
Móra Ferenc Múzeum, Szeged	Ásvány	6100 db.	Kárpát-medence; világyanyag	-	Csongor Győző és Molnár Gyula gyűjteménye
	Kőzet	133 db.	Kárpát-medence		-
Magyar Olajipari Múzeum, Zalaegerszeg	Ásvány és kőzet	4500 db.	Magyarország, Erdély, Németország, USA	-	Kertai-hagyatéka, fúrásminták Papp Károly hagyatékából
Központi Bányászati Múzeum, Sopron	Ásvány	960 db.	Északi-Középhegység, Gyöngyösoroszi, Rudabánya, Felvidék, Selmezbánya, Erdély: Érchegeység, Nagybánya	-	-
	Kőzet	663		-	-
Érc- és Ásványbányászati Múzeum, Rudabánya	Ásvány és kőzet	1508 db.	Magyarország, Erdély, Szlovákia, Brazília, India, Kazahsztán, Olaszország, Vietnam	-	-
Kiss Pál Múzeum, Tiszafüred	Ásvány	178 db.	Magyarország, Erdély: Réz-hegység, Zarándi-hegység	Ametisztek, ipolytarnóci opálosodott ősfamaradványok	Wattai Gusztáv ajándéka: ősfamaradványok, Dylerszly Ottó ametiszt- és kvarcgyűjteménye, Csete Sándor ásványgyűjteménye
	Kőzet	176 db.		-	-
	Geológiai gyűjtemény	2600 db.	Magyarország, Ausztria, Románia, Csehország	Ásvány-, kőzet-, talaj- és üledékminták, fúrásrag	-

Természettudományos muzeológiai kapcsolatok a Kárpát-medencében

Múzeum	Ásvány és kőzet	A gyűjtemény becsült mennyisége	Gyűjtőterület, főbb lelőhely	Tudományosan kiemelkedő értékű gyűjtemények	Tudománytörténetileg kiemelkedő értékű gyűjtemények
Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest	Meteoritgyűjtemény	659 tétel		Nagydivényi, nagyborovéji, utrechti, Jóreménység-foki darabok	-
	Bauxitgyűjtemény	2497 tétel	Magyarország, külföld	A gyűjtemény egésze	
	Szabó József-féle történeti gyűjtemény	4097	Kárpát-medence	A gyűjtemény egésze	

Őslénytani gyűjtemények

Múzeum	Gyűjtemény	A gyűjtemény becsült mennyisége	Gyűjtőterület, főbb lelőhely
Mátra Múzeum, Gyöngyös	Paleobotanika	8902 tétel	Bükk, Eger, Sály, Mikófalva, Dédestapolcsány, Balaton, Fertő-tó, Sárrét
	Paleozoológia	16 402 tétel (ebből malakológiai anyag 90%)	
Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár	Ősmaradvány	300 db.	Magyarország
Déri Múzeum, Debrecen	Paleobotanika, paleozoológia	127 db.	Cseh-, morva-, németországi palák
Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba	Paleozoológia	21 db. (emlős), 2400 db. malakológiai anyag	Békés-megye, Délkelet-Alföld
Janus Pannonius Múzeum, Pécs	Ősmaradvány	1307 db.	Magyarország
Savaria Múzeum, Szombathely	Paleobotanika	15 336 tétel + 2000 db.	Dunántúl
	Paleozoológia	303 tétel + 50 db.	Vas megye
Komlói Természettudományi Gyűjtemény, Komló	Ősmaradvány	74 620 (db. + preparátum)	Magyarország
Pásztói Múzeum, Pásztó	Paleobotanika, paleozoológia	5500 db.	Ipolytarnóc, Nógrádszakál, Mátra
Kuny Domokos Múzeum, Tata	Paleobotanika, paleozoológia	10 223 db.	Vértesszőlős, Eger, Tatabánya, Gerecse
Móra Ferenc Múzeum, Szeged	Paleozoológia	4769 db.	Kárpát-medence, világanyag
Magyar Olajipari Múzeum, Zalaegerszeg	Ősmaradvány	?	Magyarország, Erdély, Németország, USA
Érc- és Ásványbányászati Múzeum, Rudabánya	Ősmaradvány	42 db.	?
Kiss Pál Múzeum, Tiszafüred	Paleozoológia	144 tétel (188 db.)	Tisza mente
Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest	Paleobotanika	33 802 példány	Magyarország, Kárpát-medence
	Paleozoológia	90 000 tétel	Magyarország, Alpok-Kárpáti Régió

Növénytan gyűjtemények

Múzeum	Gyűjtemény	A gyűjtemény becsült mennyisége	Gyűjtőterület, főbb lelőhely
Mátra Múzeum, Gyöngyös	Kriptogám és edényes növények	35 000 tétel	Magyarország: Bükk, Mátra, Sárhegy, Hanság, Zemplén, Uppony (60%); világanyag
Bakonyi Természettudományi Múzeum, Zirc	Kriptogám és edényes növények	17 702 tétel	Magyarország
Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba	Kriptogám és edényes növények	5895 db.	Magyarország, Erdély
Déri Múzeum, Debrecen	Kriptogám és edényes növények, gombák	3321 lap	Hortobágy, Debrecen környéke, Bátorliget
Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár	Kriptogám és edényes növények, gombák	3678 tétel	Magyarország

Múzeumok határok nélkül

Múzeum	Gyűjtemény	A gyűjtemény becsült mennyisége	Gyűjtőterület, főbb lelőhely
Janus Pannonius Múzeum, Pécs	Gombák, edényes növények	1900 tasak + 8100 lap	Dél-Dunántúl (Baranya megye, Mecsek, Villányi-hegység)
Savaria Múzeum, Szombathely	Kriptogám és edényes növények	43 000 db.	Vas megye (45%), Magyarország (20%), Magyarországon kívül (25%)
	Famina gyűjtemény	299 tétel	
	Mag- és termés-gyűjtemény	3000 db.	
Kazinczy Ferenc Múzeum, Sátoraljaújhely	Kriptogám és edényes növények, gombák	30 172 db.	Magyarország, Kárpát-medence
Kuny Domonkos Múzeum, Tata	Moha, magok, termések	506 tétel moha + több ezer példány	Tata környéke, Gerecse, Duna-part (Neszvény)
Móra Ferenc Múzeum, Szeged	Edényes növények, termések	45 069 db.	Kárpát-medence, világanyag (termések)
Jász Múzeum, Jászberény	Edényes növények	1255 tétel (3000 db.)	Jászberény környéke, Jászság, Mátra
Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest	Kriptogám növények	328 400 tétel/példány	Magyarország, Kárpát-medence, világanyag
	Edényes növények	1 446 350 lap	
	Gombák	98 400 preparátum, tasak, lap	

Állattani gyűjtemények

Múzeum	Gyűjtemény	A gyűjtemény becsült mennyisége	Gyűjtőterület, főbb lelőhely
Mátra Múzeum, Gyöngyös	Puhatestűek	59 763 tétel (kb. 2 millió példány)	Magyarország (60%), világanyag (40%)
	Gerinctelen	212 650 db. + 10000 fiola, alkoholos rovar	Bükk, Mátra, Sárhegy, Hanság, Zemplén, Uppony
	Gerinces	18 230 tétel	
Bakonyi Természettudományi Múzeum, Zirc	Gerinctelen	3637 fiola + 229 763 példány	?
	Gerinces	8651 tétel	Bakony
Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba	Puhatestűek	12 871 tétel	Magyarország, Nyugat- és Közép-Európa, Erdély
	Gerinctelen	600 példány	
	Emlős	17 preparátum, 64 agancs	
	Madár	388 db. + 115 tétel tojás	
Déri Múzeum, Debrecen	Gerinctelen	18 000 példány	Hortobágy, Tiszacsege, Bihari szikések, Síkfőkút-projekt, Debreceni Nagyerdő
	Gerinces	319 db. + 1883 tojás	Debrecen környéke, Hortobágy
Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár	Puhatestűek	5000 tétel	Magyarország, mediterrán területek
	Gerinctelen	181 000 példány	Bakony, Dunántúli-dombság, Balkán-félsziget, Horvátország, Szlovénia
	Gerinces	864 példány	Magyarország
Janus Pannonius Múzeum, Pécs	Puhatestűek	4500 példány	Dél-Dunántúl
	Gerinctelen	289 500 példány	Dél-Dunántúl. Őrség, Kőszegi-hegység
	Gerinces	680 példány + 4077 tojás	Dél-Dunántúl, Borsod megye
Savaria Múzeum, Szombathely	Puhatestűek	1465 tétel	Nyugat-Dunántúl, Kárpát-medence, Balkán-félsziget
	Gerinctelen	250 000 példány	
	Gerinces (+ tojás + fészkek)	1819 tétel	
Kazinczy Ferenc Múzeum, Sátoraljaújhely	Puhatestűek	11 859 tétel	Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Szatmár és Bereg vidéke
	Gerinctelen	250 000 példány	
	Gerinces	2400 db. + 357 tojás	
Kuny Domonkos Múzeum, Tata	Puhatestűek	1200 példány	Tata és környéke
Komlói Természettudományi Gyűjtemény, Komló	Gerinctelen	140 000 példány	Mecsek, Velencei-tó
	Gerinces	86 db. madár és kisemlős	?

Természettudományos muzeológiai kapcsolatok a Kárpát-medencében

Múzeum	Gyűjtemény	A gyűjtemény becsült mennyisége	Gyűjtőterület, főbb lelőhely
Móra Ferenc Múzeum, Szeged	Gerinctelen	373 572 db.	Csongrád megye, Mecsek, Bakony, Alpokalja, Somogy megye, Tisza-völgy, világanyag
	Gerinces	47 347 db.	
Kiss Pál Múzeum, Tiszafüred	Gerinctelen	33 000 példány (csak nagylepke)	Jászság, Közép-Tiszavidék, Mátraalja, Mátra
	Gerinces	25 db.	Szolnok és környéke
Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest	Puhatestűek	96 272 db.	Magyarország, Kárpát-medence, világanyag
	Gerinctelen	7 750 000 példány	
	Gerinces	70 393 példány	

Embertani gyűjtemények

Múzeum	Gyűjtemény	A gyűjtemény becsült mennyisége	Gyűjtőterület, főbb lelőhely
Jósa András Múzeum, Nyíregyháza	Csontváz	4550 db.	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Hajdú-Bihar megye
Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest	Történeti oszteológia	30 000 egyén	Magyarország
	Múmia	264 egyén	Vác: Fehérek temploma
	Plasztikus arckonstrukció	200 db.	

Mészáros Ferenc
Magyar Természettudományi Múzeum,
Budapest, Baross, 13, H-1088,
meszaros@nhmus.hu

Kiállítás és ismeretterjesztés

Ha természettudományi múzeumokról, azok kiállításairól esik szó, még a szűk muzeológus szakmán belül is sokan zavarba jönnek. Elkönnyvelt tény, hogy ott „csodabogarakkal” fogunk találkozni, s ezt nemcsak a kiállításokra, hanem az azokat létrehozó muzeológusokra is értik. Néha valóban úgy tűnik, mintha a muzeológusok e kis csoportja (hazai viszonylatban) más nyelvet, jelrendszert használna, pedig alapjában nem tesznek mást, csak az emberi társadalmakat körülvevő természet alkotóelemeinek rendszerezését végzik. Munkájuk során ugyanúgy érvényesül a jól ismert hármas (újabb szerzők szerint ötös) elv, a *gyűjtés, feldolgozás és közzététel* (az alábbiakban leginkább ennek taglalása történik).

Mégis mi lehet az oka, hogy kiérdemelték a „csodabogarak” jelzót? A válasz megközelítésének egyik lehetséges útja talán a muzeológiatörténet homályába vész. A legelső gyűjtemények kialakulásakor a ritkaságok gyűjteménye az egyik, ha nem is meghatározó gyűjteményi együttes volt. Már az ókorból ismerjük Plinius leírását, mely szerint a római Capitoliumban a *természeti ritkaságok* között egy 150 font súlyú kristályt említ, amely óriási csontokkal, kagylókkal, mamutfogakkal együtt került bemutatásra. Ezek a bemutatók a kétfejű borjakkal, háromlábú csirkékkel, az óriás- és sárkánycsontokkal (nem ritkán láncra verve, mint napjainkban is Verona városkapuján) inkább a szórakoztatást, az elképesztést szolgálták, mintsem a tudományt.

A természettudományos gyűjtemények életében jelentős változást hozott a tudomány fejlődése, az egyetemek megjelenése. Ez Európában a 12. század tájára tehető. Ekkor számos kutató kezdett a természet megismerésének tanulmányozásába, melynek elengedhetetlen kellékei voltak a gyűjtemények. A kutatók közül is kiemelkedett munkásságával Albertus Magnus, aki többek között korához mérten modern természettudományos szemlélettel egészítette ki Arisztotelész tanait. A természet megismerését nem hitbeli, hanem észbeli feladatnak tartotta. A tekintélyelv helyett többre tartotta a tapasztalást, a kísérletezést. Könyvet írt a növényekről, kísérletet tett osztályozásukra, felépítésük és működésük megismerésére. Könyvet írt az állatokról, Arisztotelész művét kiegészítette a német terület emlőseivel, madaraival és rovaival. Sok állatot elsőként írt le. Geológiai formációkat, őskori kőületeket tanulmányozott.

A megismerést szolgáló, tudományos igénnyel összeállított tárgye gyűjtések mellett igen jelentős anyagi ráfordítással alakultak ki Európában az úgynevezett főúri gyűjtemények. Ezek a gyűjtemények rendszerint két nagy egységből, a művészeti (artiosa) és a ritkasággyűjteményekből (naturalia) álltak (Kunst- und Wunderkammern). A hatalmas mennyiségben felszaporodott gyűjteményi anyag kényszerített ki olyan, „muzeo-

lógiainak” nevezhető munkákat, melyek a gyűjtemények rendszerezéséhez adtak útmutatót. A legismertebb mű, mely a rendszerezéssel foglalkozik, S. Quicheberg holland orvos 1565-ben, Münchenben megjelent munkája, a *Theatrum sapientiae*. Ebben a gyűjteményeket öt osztályba és különböző alosztályokra (inscriptions) osztotta: a *III. Osztály a természetiek osztálya*. Megfogalmazása szerint ebben legfontosabb az ember és anatómiája, de ide került a szerves és szervetlen világ anyaga, az ásvány- az állat- és növényvilág is.

A 16. század második felében a természettudományos világkép rohamosan tágul. Szinte hihetetlen számban jönnek létre a nyomdák, melyek ontják a természettudományos műveket, köztük az illusztrált növény- és állattani munkákat. A leírások mellett anatómiai atlaszok, rendszertani művek sokasága látott napvilágot. A számtalan kiváló elme közül megint egy önkényesen kiragadott egyéniség Agricola: német orvos, bányász, a tudományos földtan és ásványtan megalapítója. Tőle származik a fosszília elnevezés, bár ekkor még igen tág értelemben használták, minden földből kiásottat értettek rajta.

A rohamosan gyarapodó gyűjtemények szinte kikényszerítik a közönség elé tárását (az ókorban már találkozunk ezzel az igénnyel), elsők között 1681-ben megnyitják a nyilvánosság előtt a Louvre Galériáját.

A kontinens gyűjteményeivel szemben eltérő képet mutat az angliai helyzet. Angliában az egyetemek váltak a gyűjtemények központjaivá, különös súlyt fektetve a természettudományra és az etnográfiaira, ami azzal függ össze, hogy az angol polgári forradalom után Anglia veszi át a tengeri hajózás hegemoniáját és a felfedezések irányítását. Polgári alapítású a British Múzeum. Oliver Sloan 1751-ben természettudományi kabinetjét és könyvtárát ajánldékozza a nemzetnek, amelyet 1753-ban a parlament szentesít. A muzeológia tudománya ezt tekinti az újkori múzeum születésnapjának.

A 17. századtól kezdődően elkülönül a természettudományi gyűjtés. Részben a reneszánsz kísérletezései, a boncolások, de nem utolsósorban a nagy földrajzi felfedezések eredményeként felhalmozott nagy mennyiségű új gyűjteményi anyag miatt is. Erre a századra esik az első tudományos akadémiák alapítása (Róma, 1603; Párizs, 1635–1666; London, 1663; Berlin, 1700).

A természettudományi gyűjtemények rohamos gyarapodása teszi szükségessé egy olyan muzeológiai munka elkészítését, mely a gyűjtemények rendszerezésében egységes szemléletet alakít ki.

Neickleius *Museographia* c. munkája 1727-ben összegezte többek között a természeti gyűjteményekre vonatkozó ismereteket. Az épületre vonatkozóan a tájolást tartja fontosnak, és a délkeleti irányt megfelelőnek. Fontos a száraz, biztonságos elhelyezés. A boltzatokat és falakat nem kell díszíteni, fehér színben kell hagyni. A terem hossza kétszer annyi legyen, mint szélessége, bejárata középre essék, hogy a terem mindkét oldala egyszerre legyen látható. Az egymáshoz kapcsolódó termek esetében is ez a jó megoldás. Berendezéséhez az ívmagasságig beépített, fából készült szekrényeket tartja megfelelőnek, amelyek polcozata 1 vagy 1,5 könyök magas legyen. Az alsó részben fiókok helyezendők el, a fal másik oldalán fiókos szekrények.

Munkájában 4 szekrényt a természet ritkaságainak szán:

Az első szekrény legfelső részébe a kisebb állatokat és madarakat helyezték el, mindig úgy, hogy a nagyobb, kitömött állat legyen alul. A nagyságrend határozza meg az osztályozás alapját a spirituszos konzerválási készítménynél is.

A második repositariumba a halak, kígyók kerüljenek, hasonló rendben.

A harmadikban az ásványok, fossziliák legyenek elhelyezve.

A negyedikben a tengeri állatok, kagylók, csigák, amelyek a szemnek, kedélynek is kedvesek.

Mindkét falon van még szabad hely, amelyre két állvány állítható. Az egyikben anatómiai anyagot kell elhelyezni, mindenekelőtt az emberre vonatkozókat: múmiákat, balsamozott testrészeket, csontvázakat – gyermekek, felnőttek – és különböző balsamozott emberi, állati szerveket.

A terem bejárati részéhez közel egy hosszú, széles asztalt kell helyezni a tanulmányozásra. Az asztal mindkét oldalára glóbus helyezendő el. A fal díszítésére bálnát vagy krokodilt tegyünk ki. A bejárathoz két félelmetes oroszlánt, medvét, tigrist állítsunk kitömve.

A Neickleius által megfogalmazott alapelvek több évszázad távlatából is éreztetik hatásukat. Számtalan eleme modern formában, napjainkban is fellelhető a természettudományi gyűjteményekben, a kiállításokban. Talán legszembeütőbb formája a kiállítások középpontjában – nem ritkán a bejáratnál – a figyelemfelkeltő, nagyméretű preparátumok elhelyezése. A washingtoni (DC; Smithsonian) és a göteborgi múzeum (Naturhistoriska Museet i Göteborg) központi kupolacsarnokában a látogatót egy kitömött afrikai elefánt, a leideni Naturalis bevezető folyosóján két rinocérosz fogadja. Nem ritkán ősszállatok (Dinoszauruszok) csontvázaival találkozhatunk a központi terekben, ilyen többek között a berlini Museum für Naturkunde-ben, a londoni Natural History Museum-ban, a dél-koreai Geryongsan múzeumban is találunk, de a felsorolás folytatható. Magyarországon a gyöngyösi új kiállítás központi fogadóterében egy mamutcsontváz fogadja a látogatókat. Szintén kedvelt,

látványos eleme a kiállításoknak a központi térben elhelyezett bálnacsontváz. Ilyen található a Magyar Természettudományi Múzeumban, a barcelonai (Museu de Zoologia), prágai (Národní Muzeum) és a stockholmi múzeumban (Naturhistoriska riksmuseet).

A kiállítások tervezése során további olyan egyetemesnek tűnő rendezési elveket is megfigyelhetünk, melyek egyrészt a gyűjteményi anyagok alapján, másrészt a megjeleníteni kívánt központi gondolat jegyében fogalmazódnak meg. Ilyenek az úgynevezett egyterű kiállítások, melyeknek talán legszebb példája a leideni Naturalisban tanulmányozható, ahol a természet színpada nevet viselő térben egy a padlószintből induló időspirál fogadja a látogatót. A földszinten az egykor élt állatok kövületei tanulmányozhatók, míg az emeleti galérián a gerinces preparátumokat helyezték el. Hasonló elvvel találkozhatunk a Magyar Természettudományi Múzeum *Aki a világot szereti – a Kárpát-medence természeti kincsei* c. állandó kiállításán, ahol szintén nyitott központi térbe kerültek az állatok, de itt már életkép- (diorámaszerű) megjelenítéssel, a fajdiverzitás mellett az élőlény környezetét is szemléltetve. Ezt a gondolatot vitték tovább a kiállítás rendezői az új kiállítóter berendezésekor, ahol a központi térben a kupola alatt egy papiruszmocsár jelenik meg.

A nyitott terek adta lehetőségek tervezéséhez és kivitelezéséhez tágas termek kellenek. Nem véletlen, hogy ezeket egy-két kivételtől eltekintve olyan új vagy felújított múzeumépületekben találjuk, ahol az épület tervezése sok esetben már a szakmai kiállítás rendezési koncepciójának birtokában történt. Az átépítésnek sokszor a klasszikus kiállítások esnek áldozatul.

A zárt és nyitott bemutatóterek másik pontját, s talán a legtipikusabb múzeumi megjelenítési formát a vitrines bemutatók jelentik. Ennek a technikának az alkalmazásával nyílik mód a témák pontos körülhatárolására. A legtöbb esetben egy-egy téma nem lépi át a vitrin szabta határokat. Sajátos képet mutat a barcelonai Természettudományi Múzeum, ahol az egységes nagy tér adva van, ennek ellenére vitrines kiállítást találunk benne.

Napjainkban a legtöbb természettudományi múzeumban a fő látványosságot az üveg mögé zárt diorámák adják. Ez a rendezési mód nem más, mint a korábban ismertetett módszerek ötvözése. Itt nem más történik, mint a szűk tér sajátos technikával történő megnyújtása. A dioráma-építészet – nyugodtan kimondhatjuk – az alkotóművészet egy speciális ága, kár, hogy a hivatalos műemlékvédelem még nem így értékeli, ezért a régi diorámák gyakran esnek áldozatul a korszerűsítési törekvéseknek. Szerencsére Európában még sok helyen találhatók régi, több évtizedes múlttal rendelkezők, de örvendetes – mert a látogatók igen kedvelik –, hogy napjainkban is készülnek szép számmal diorámák. A régi, művészi kivitelű diorámák talán legszebb példáit a salzburgi Haus der Natur kiállításait járva tekinthetjük meg. Sajátos diorámaként értelmezhető az MTM új épületében a két kiállítóteret összekötő szűk folyosóban az ott kialakított padlóba süllyesztett korallzátóny. A világítástechnikával fokozott látvány és az oldalfalakban kialakított „élő tengeri akváriumok” olyan élményt nyújtanak, mely jelenleg egyedülállóan mondható Európában.

Magyarországon a rendszertani kiállítások háttérbe szorultával az utóbbi idők megnyitott kiállításaiiban a diorámák dominanciája figyelhető meg. Az egyik legjobb példa erre a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum *Pro Natura* című kiállítása. Különösen szembeűnő a különbség azok számára (gondolok itt elsősorban az idősebb muzeológus kollégákra), akik még emlékeznek a régi kiállításra. Természetesen sorolhatjuk tovább a jó példákat, többek közt a zirci Bakony Múzeum kiállítása vagy a kaposvári természettudományi kiállítás tartozik ebbe a vonulatba. A Mátra Múzeumban 34 év után, az épület felújítása miatt kellett szétbontani a diorámát (nem lehetett védetté nyilvánítani, hiába volt a sokak által megsodált háttér neves művész alkotása, „csak” installáció volt!)

Sok esetben a tematika is alapvetően meghatározza a kiállítások belsőépítészeti képét. Az őslénytan csak bizonyos korlátok között viseli el a diorámaszerű megjelenítést. Ennek ellenére számos példáját ismerjük, se szeri, se száma a műanyag dinoszauruszoknak. Szerencsére van jó példa is, mint az ipolytarnóci speciális (in situ) bemutató, és az azt kiegészítő információk. A klasszikus, csontvázpreparátumos és vitrines bemutatókkal több múzeumban is találkozhatunk, egyik legszebb bemutatót találjuk Stuttgartban (Staatliches Museum für Naturkunde, Löwentor), de mindenképpen ki kell hangsúlyozni a sokak számára etalonnak minősülő bécsi Naturhistorisches Museum kiállítását is. Ugyan a felsoroltaknál szerényebb installációs elemekkel, de szakmailag kifogástalan rendezésével tartozik ebbe a sorba a Pásztón látható *Évmilliók üzenete Nógrádból* c. kiállítás.

Egy külön csoportot képeznek azok a kiállítások, ahol a gyűjteményi anyag is a kiállítóterekben került elhelyezésre. A valamikor a 19. század végén – a 20. század elején készült kiállítások speciális vitrinekben kerültek megrendezésre. Ezeknek a vitrineknek az alja fiókos, gyűjteményi szekrény. Egy-két kivételtől eltekintve, a gyűjtemények gyarapodása ugyan kikényszerítette ennek a rendszernek a megszüntetését, de hagyománytiszteletből a vitrinek még ma is megvannak, mint például a bécsi Naturhistorisches Museum állandó kiállításaiiban, a londoni, berlini múzeumok ásványbemutatóiban. Szerencsére még van hazai példa is: a Debreceni Egyetem tanszéki gyűjteménye, a kalocsai Tóth Mike Gyűjtemény, az ELTE ásványgyűjteménye.

A Magyar Természettudományi Múzeum egykori (1956-ban leégett) kiállítása és a Földtani Intézet Múzeuma is ilyen típusú vitrinekkel volt berendezve. A Mátra Múzeum új földtani kiállításain szintén ilyen vitrinekkel találkozhat a látogató.

Aktívan kutatható gyűjtemény kiállítótérben történő bemutatására a legjobb példa a barcelonai természettudományi múzeum csigagyűjteménye, mely az egyterű központi kiállítótérből nyíló kis szobában került elhelyezésre.

A kiállítások mellett (melyek a muzeológiai munka legjelentősebb és leginkább komplex megjelenítői) igen jelentősek a kiállításokhoz kapcsolódó írott, napjainkban egyre inkább elektronikusan megjelenő kiadványok. A katalógusok megjelentetése viszonylag korai kísérője a kiállításoknak. A múzeumtörténeti kutatások megemlítik, hogy már a 14. századtól kezdve ismeretesek a királyi, nagyhercegi, fejedelmi gyűjtemények katalógusai. Ehhez rendezni kellett a nagyon is vegyes összetételű gyűjteményeket. A katalógusok kiadása napjainkban is igen fontos, azonban a természettudomány terén költséges előállítás miatt csak kevés múzeum él a lehetőségekkel. Talán az egyik legrégebbi katalógus az időközben megszűnt, illetve átalakult Magyar Állami Földtani Intézet jogelődjének, a Magyar Királyi Földtani Intézet egykori múzeumának katalógusa (1909), mely tudományos igényességgel megfogalmazva, termenként, vitrinenként mutatja be a kiállítást, sok képpel, térképvázlattal kiegészítve a leírtakat. Kölföldi példák közül az egyik legjobb példa a frankfurti Naturmuseum Senckenberg katalógusa, mely a vitrinszámokat is feltüntetve vezet végig a kiállításon.

Katalógus hiányában a legtöbb múzeum részletes kiállításvezetőt igyekszik előállítani. Ezeknek a kiállításvezetőknek nagy előnye, hogy meglétük esetén a kiállításban elhelyezett szövegeket lehet tömöríteni, a lényegre koncentrálva, s a háttérinformációk a kiállításvezetőben kapnak helyet, képekkel, magyarázó ábrákkal kiegészítve. Gyakori, hogy ebben a könyvecskében vagy füzetben olyan, a gyűjtemény egészére vonatkozó információk is helyet kapnak, melyeknek megjelenítésére a kiállításban nincsen mód. Sajnos ilyen típusú kiadvány is csak elvétve fordul elő mind a hazai, mind pedig a külföldi múzeumokban.

Speciális kötet, s a muzeológia iránt érdeklődők igényeinek kielégítését is szolgálja a Magyar Természettudományi Múzeum 2000-ben kiadott kiadványa, mely a táruk történetébe, munkájába, a gyűjteményekbe enged bepillantást. A kötet az utóbbi évtizedek legszínvonalasabb hazai természettudományi muzeológiai kiadványa, mind tartalmában, mind szerkesztésileg. Ugyancsak a MTM gondozásában látott napvilágot a *Földünk hazai kincsházai* (*Studia Naturalia* sorozat) c. munka, melynek alcíme (*Tanulmányok a magyarországi földtudományi gyűjtemények történetéből*) a tartalmat is elárulja. Mindkét kötet angol nyelven is megjelent.

A kiállításvezetők szinte mindenütt megtalálhatók, ezek összeállításai, formai megjelenései azonban igen vegyes képet mutatnak. A barcelonai Museum of Zoology Guidebookja a kiállítások mellett a gyűjteményekről, speciális rendszeres rendezvényekről is tudósít, s inkább az intézményt, mint a kiállítást mutatja be. Ebben hasonlatos a már említett MTM-kiadványhoz. A prágai *A Guidebook – Natural History Museum* inkább a kiállításra koncentrál, de tartalmaz tudománytörténeti információkat is. A londoni Natural History Museum *The Guide* kiadványa szerkesztésében visszaköszön a címlapon megjelenített központi gondolat, a család. Szerkesztése olyan, mint egy ismeretterjesztő képeskönyv, amit szülők és gyerekek együtt nézegetnek, tanulmányozhatnak.

Kiállításvezetővel szinte kivétel nélkül mindegyik hazai természettudományi kiállítás rendelkezik, ezek szerkesztése azonban jelentősen eltérő. Van, ahol speciális, egyes korosztályok igényeit megjelenítő füzetet vehetünk kézbe, ilyen volt például a Mátra Múzeum kiadványa, mely a 10–16 éves iskolás korosztály számára készült. Van, ahol általános ismereteket nyújtó könyvecske került ki a nyomdából, mint a Móra Ferenc Múzeum kiadványa: *Csak egy földünk van*. Reprezentatív, három nyelven készült a Pásztói Múzeum kiadványa, de ez már legalább középfokú háttérismereteket igényel. Részletes ismereteket taglal a Tiszazugi Földrajzi Múzeum kiállításvezetője, mely a *Mi hát a varázs e tájon...?* címmel rendezett állandó kiállítást egészíti ki, múzeum- és tájtörténettel. Ugyancsak túlmutat egy egyszerű kiállításvezetőn, mint azt az alcím is kifejezi, a pécsiek kiadványa: *Pillangók, cincérek és más csodabogarak – Kiállítások, kutatások, gyűjtemények a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága Janus Pannonius Múzeum Természettudományi Osztályán* címmel megjelent jubileumi füzet. A kiadvány érdekessége, hogy a szakmai ismertető mellett számos képet, valamint gyermekrajzot közöl, melyek a múzeum egy-egy kiállításához, programjához kapcsolódnak.

A kiállításvezetők utolsó csoportjába tartoznak azok, melyek leporellszerű megjelenésűek, s többnyire ingyenesek. Ezek sorát is az MTM kiadványai nyitják. Legnagyobb múzeumunk több, eltérő típusú leporellt adott ki az utóbbi években, melyek vagy kiállításokhoz, vagy a múzeum korszerűsítéséhez kapcsolódnak. Szorosan a kiállításához kapcsolódik mind képi anyagával, mind pedig orientáló grafikájával a zircieknek *A Bakony természeti képe* c. vagy a miskolciaknak a *Magyarország ásványai* c. állandó kiállításához készült kiállításvezetője.

Napjainkban egyre több múzeum készít olyan, elsősorban a diákoknak szánt foglalkoztató füzeteket, melyek mind a csoportos, mind az egyéni látogatók tudnak használni. Ezek a füzetek a célcsoport ismereteire építve a kiállítás egy-egy részletét dolgozzák fel. Tartalmilag és formailag is az adott korosztálynak megfelelő formában (*Lacertina Füzetek* sorozat – MTM). Ezek a munkáltató füzetek már átvezetnek azokhoz az egyre népszerűbbé váló gyermekfoglalkozásokhoz, melyek nálunk még gyerekcipőben járnak (talán az egyetlen kivétel itt is az MTM), de külföldön teljesen általános. Alig létezik olyan múzeum, ahol ne találnánk tantermet, foglalkoztató termet, ahol főállású alkalmazottak vagy nem ritkán önkéntesek szervezik a rendszeres programokat. A bécsi Naturhistorisches Museum-ban már a hetvenes években rendszeresen fogadták a fiatal múzeumlátogatókat a Kindersaalban. A foglalkoztató mellett található könyvtár és laboratóriumot külön tagsági igazolvánnyal lehetett látogatni. Ugyancsak hasonló komplex oktató és foglalkoztató tér található a leideni Naturalisban. Az egyetemmel szoros kapcsolatot tartó Naturmuseum Senckenberg külön termet tart fenn a rendszertani kiállítás szomszédságában, oktatás céljára. A fentiekben bemutatott foglalkoztató terekre jellemző, hogy felszereltségük, térkialakításuk egyaránt lehetővé teszi különösebb nehézségek nélküli alkalmassá tételüket különböző korosztályok fogadására, foglalkoztatására. A salzburgi Haus der Natur oktatótermében, a kutatóasztalokon hat sztereomikroszkóp található, melyeket a foglalkozások alkalmával a látogatók használnak. A tantermi foglalkozások mellett a múzeum rendszeresen szervez családi programokat (für die ganze Familie) a múzeum épületén kívül.

Végezetül szólni kell a napjainkban egyre nagyobb szerepet kapó számítástechnikai eszközöknek a múzeumi szerepéről. Ezek egy része, főleg a fejlettebb technikai háttérrel rendelkező országokban, beépül a kiállításokba, s úgynevezett interaktív módon teszi lehetővé az ismeretek megszerzését. Alkalmazásuk ma még nem általános, a kiállításokban való felhasználásuk erősen megosztja a kiállításokat rendező muzeológusokat. A klasszikus természetrajzi kiállításokban nem vagy ritkán találkozunk számítógépekkel (az Egyesült Államokban, Kelet-Ázsia országaiban ennek ellenkezője az igaz). Ugyanakkor a számítógépek információs bázisként történő alkalmazása ma már oly mértékben elterjedt, hogy szinte nincs is olyan intézmény, mely ne rendelkezne saját honlappal. Ezek változatos képet mutatnak, az alapinformációk (elérhetőség, nyitvatartás, múzeumtörténet, szervezeti felépítés) mellett különböző tartalmakkal megtaláljuk a kiállítások bemutatásait (sok, általában letölthető képpel, gyakran filmrészlettel), a kiadványokat (nem ritkán úgynevezett „full text” formában), gyűjteményi egységeket (tárakat), munkatársakat, tudományos tevékenységüket, bibliográfiákat. Egyre gyakoribb a múzeum szervezésében folyó kutatóprogramok ismertetése. Helyet kapnak az időszakos kiállítások, gyermek és felnőtt programok. Nem ritkák a gyermekeknek szánt, tanulást segítő játékok. A lehetőségek szinte kimeríthetetlenek. A saját felépítésű honlapok információs anyagát linkek teszik teljessé, melynek segítségével más múzeumok, kutatóhelyek, egyetemek, könyvtárak érhetők el.

A múzeumok ismeretterjesztő tevékenységének áttekintése során időben és térben nagy utat tettünk meg, ennek ellenére korántsem mondhatjuk, hogy sikerült az összes lehetőséget feltárnunk. Nem esett szó a preparátumok készítéséről, pedig preparátum nélkül nincs gyűjtemény, nincs kiállítás. Nem beszéltünk a tudományos kiadványokról, holott – mint korábban megállapítottuk – a gyűjtemények és a tudományos munka elválaszthatatlanok egymástól. És a sor folytatható.

A dolgozatnak van egy nagy hiányossága, amelynek a technikai háttér az oka. Az előadás eredetileg elektronikus formában, kb. 60 képtáblán készült el, mintegy 100 kép felhasználásával. Ezt az információtömeget igyekeztem írott formában közreadni. Bízom benne, hogy részben sikerült.

Zárásként, a múzeum feladatának talán legtömörebb és legkifejezőbb megfogalmazásaként álljon itt a dél-koreai Gyeryongsan Natural History Museum mission statement-je:

„Fun Comes First, Learn Comes Naturally”

Fűkőh Levente
Mátra Múzeum, Gyöngyös,
Kossuth, 40, H-3200,
lfukoh@freemail.hu

Informatika

A természettudományi múzeumok együttműködésének egyik leghatékonyabb eszköze az informatika. Ezt a közhelynek számító mondatot azért kell kihangsúlyozni, mert az informatika a mi Kárpát-medencei együttműködésünknek is a legkorszerűbb és leghatékonyabb eszköze lehet. Gyakorlatilag minden együttműködésben segíthet. Lehetővé teszi a gyors és olcsó levelezést, információs anyagok továbbítását, katalógusok, nyilvántartások, adatbázisok kialakítását, tudománytörténeti anyagok digitalizálását. Ez utóbbi azért fontos, mert a Kárpát-medencei tudománytörténeti anyag nagy többségében közös, ugyanakkor nagyon szétszórva található. Megmentése és elérhetőségének biztosítása elsőrendű kötelességünk. Ki kell emelni az informatika egy olyan aspektusát is, mely szerint mind a kutatási, mind pedig az eszközpályázatok hozzáféréseinek legjobb eszköze. Érvényes ez mind a nemzeti, mind pedig az európai uniós pályázatok esetében.

Az együttműködési lehetőségek első szintje az információk hatékony és gyors cseréje, „terítése”. Ha közösségünkől bárkinek – legyen az magánszemély vagy intézmény – tudomására jut egy érdekes hír, azt ezen az úton könnyen megoszthatja a többiekkel. Legyen az pályázati lehetőség, érdekes cikk egy folyóiratban, új információ-szolgáltató az interneten, vagy akár egy új kiállítás, konferencia. Erre a célra az interneten a *levelezési listák* szolgálnak. A levelezési lista olyan elektronikus levélcím, amelyre elküldve egy levelet, azt a közösség minden feliratkozott tagja megkapja. Persze a lista nemcsak hírek közlésére, de segítségkérésre, tanácsadásra, akár állások meghirdetésére vagy szakmai problémák megvitatására is alkalmas. Első javaslatunk tehát egy ilyen lista működtetése!

Fontos lenne minden egyes muzeológus számára elérhetővé tenni a Kárpát-medencei természettudományi múzeumok listáját, beleértve elérhetőségüket, honlapjukat, a munkatársak névjegyzékét, a gyűjteményeket, de akár a kutatási témákat is. Ez részben ugyan megvalósult, hiszen a BioCASE projekt keretében létrehoztak egy európai adatbázist az interneten (*www.biocase.org*), azonban ez az adattár csak a biológiai gyűjteményeket tárolja, és adatokkal is csak mostanában töltik fel.

Az információk megosztásának magasabb szintje lehetne a közös honlap, illetve portál fenntartása. Erre könnyen kezelhető, elosztott fejlesztési lehetőséget kínál az utóbbi években fejlődő Wikipédia. A közös adatbázisok létrehozása már komoly szakmai együttműködést feltételez. Egy kárpáti taxonlista létrehozása nem kis feladat lenne, és úgy gondoljuk, hogy rövid időn belül nem is lehetséges. Mindenesetre bizonyos adatok cseréje már most is aktuális lenne, gondolunk itt régiós vagy nemzeti taxonlistákra, lelőhelyregiszterekre és személynévtárakra, de hasznos lenne akár adatbázis-struktúrák és bizonyos segédprogramok cseréje is. Az ilyen cseréknek, közös adathasználatnak remek eszköze lehetne egy metaadatbázis, amely az intézményekben kifejlesztett adatbázisokról tartalmazna információkat.

Ebben az inkább korreferátumban, mint előadásban csak az együttműködés fő irányaira tudtam rámutatni. Úgy gondolom, a megvalósuló egyéb irányú szakmai együttműködés magával fogja hozni az informatikai kooperáció részletes átgondolását is. Ehhez legelőször is országokénti informatikai felelősöket kellene felkérni, kijelölni – akár a mostani ülésen –, akik egy részletes együttműködési tervet készítenek, s további munkájukat aszerint végzik. Mindebben az informatikai szakfelügyelet s én magam is készséggel rendelkezésre állunk. Együtt minden könnyebb!

Rajczy Miklós
Magyar Természettudományi Múzeum,
Budapest, Baross, 13, H-1088,
rajczy@nhmus.hu

Múzeumi PR-marketing, természetes határok között

A cím kettős jelentésű: azt is kifejezi, hogy egy politikai határokon átnyúló együttműködésre teszek javaslatot, és azt is, hogy szerintem a múzeumokban végzett PR- és marketingmunkát sosem szabad céllá tennünk, azt mindig a helyén, eszközként kell, természetes módon elfogadnunk és támogatnunk. Mielőtt azonban belevágunk, érdemes röviden tisztázni, mit takar a cím, mit takarnak ezek a fogalmak. A PR-nak is, a marketingnek is számtalan definíciója van (előbbinek pl. 2000 angol változatát ismerik). Itt, most, röviden az alábbiakban jellemezhetők:

- A PR = *public relations* az intézmény és a felhasználók közti bizalom, tartós (jó) kapcsolat építése. Nemcsak kifelé való kommunikációt jelent, hanem a kívülről befelé valót is, sőt, belső PR-nak nevezik az

intézményeken belüli, valamilyen egységnek a többi egység számára szóló üzenetének közvetítését is (tágabb értelemben a belső kommunikációs rendszert is). Ha a PR visszafelé azt közvetíti, hogy a felhasználók (pl. a látogatók) elégedetlenek, akkor a változások előidézésére is hatása van.

- A Marketing nemcsak eladásösztönzés, több annál. Az intézmény és a felhasználók közti kapcsolatok kialakításának, fejlesztésének eszköze, közvetítő a termelők, a termékek és a fogyasztók között. Más megközelítésben egy sikeres intézmény feladata lehet az igényeket felismerni vagy új igényeket kelteni, és azután azokat kielégíteni. Ebben segít a marketing.

A reklám, amit gyakran hisznek az előző kettő valamelyikének, csak eladásösztönzés, rövid távon. Persze a PR is, a marketing is élhet reklámeszközökkel.

Ezek a fogalmak értelemszerűen lefordíthatók a múzeumi gyakorlatra. A cég, termelő, vállalat = múzeum. A termék = kiállítás, terem, kiadvány, kölcsön preparátum, kutatási szolgáltatás stb. És a fogyasztó, felhasználó, vevő = aki ezeket igénybe veszi – „a látogató”, a társkutató, a fenntartó stb.

Marketing-koncepciók időrendben

A 20. században a marketingnek újabb és újabb felfogásai váltakoztak. Ma ezek mind együtt élnek, a cégek hol ehhez, hol ahhoz, hol mindegyikhez nyúlnak.

- Termelési koncepció – minél olcsóbban termeljünk (a futószalagon gyártás bevezetését szokták példaként említeni).
- Termék koncepció – a minőség javuljon (amikor a fogyasztói társadalom elkezdett kialakulni, piaci verseny indult, és a termékek minőségével akartak a vetélytársakon túltenni).
- Értékesítési koncepció – adjuk el, amink van (a piacok felkutatása, az egyre kifinomultabb, célzottabb reklámok kialakulásának időszakában volt jellemző).
- Marketing koncepció – elsődleges a fogyasztói igény, ennek alárendelt a termelés (csak a profittermelésben érdekelt, saját hivatás, feladat, küldetés nélküli intézményekre jellemző).
- Társadalmi koncepció – a „felelős vállalat”, a társadalom hosszútávú érdekeiért működik (ez kulturális intézményekre magától értetődő, de profitérdekelt cégek is egyre gyakrabban mutatják be magukat a szimpatikusabb, a társadalomért dolgozó oldalukról).

Ügyfélorientált múzeum?

Vécsey Zsádány (IQ Consulting) többek között az alábbiakat mondta egy a British Council által múzeumok marketingjéről szervezett képzésen: *Az ügyfélorientált intézményben a fogyasztó a legfontosabb személy. Nem ő függ tőlünk, mi függünk tőle. Nem gát, hanem cél. Nem arra való, hogy szellemes érvekkel meggyőzzük, vele szemben senkinek nem lehet igaza. Kívánságokkal keres fel bennünket – és ezeket az ő és a saját számunkra hasznot hozóan kell menedzselnünk.*

Tapasztalatom szerint ezeket igen nehéz egy küldetésorientált múzeum munkatársának elfogadnia. Mindaddig elég csak tudnunk arról, hogy a piaci viszonyok között más intézmények esetleg a fentiek szerint gondolkodva csalogatják magukhoz a mi látogatóinkat, a mi kutatásaink megrendelőit, amíg múzeumunk nem szembesül finanszírozási problémákkal, vagy amíg ezeket régi, saját módszerekkel meg tudjuk oldani.

Ha mi is jobban akarunk (vagy kényszerülünk) figyelni azokra, akik minket használnak, ezért anyagi vagy erkölcsi támogatáshoz jutunk általuk, nem árt figyelni arra, hogy ők is változóban vannak. A látogatóink egy részét kitevő turisták, azaz a kulturális turizmus például az alábbi változásokat mutatja az utóbbi évtizedekben: tömegestől az igényes felé, hedonizmus felé, élmény és ismeretszerzés felé fordul az érdeklődés; passzív elfogadás helyett aktív befogadásra van készség; a minőség, a különlegesség iránti igény nemcsak jelentkezik, hanem fizetőképes kereslet formájában is jelen van; az önmegvalósítás igénye is egyre többször befolyásolja a turisták döntéseit.

A mi fogyasztói társadalmunkban a kultúra sajnos áru, árucikk lett, amit a kulturális piacon adnak el, nagy verseny közepette (mozi, színház, könyv, internet, video, DVD, játékterem, más turisztikai célpont stb.). A múzeumoknak tehát számos konkurrens van a kulturális és más fogyasztás területén. Marketingünknek erre is figyelemmel kell lennie.

A múzeum egyszerre közönség- és küldetésorientált

Hooper-Greenhill híres angol múzeum- és látogatókutató néhány idevágó összeválogatott gondolata nagyon megszívlelendő lehet számunkra, akár igaznak érezzük magunkra vagy múzeumunkra nézve, akár nem. *A legtöbb múzeum frenetikus ütemben dolgozik saját régóta meglévő szakmai céljai szerint, és „nincs ideje” felnézni, megnézni, kinek kell még az, ami a munka eredménye. A régi múzeum (márpedig legtöbb múzeumunk*

több évtizedes, esetleg évszázados múltra tekint vissza) gyakran nem is firtatja relevanciáját a 21. században, pedig nemcsak a látogatók elvárásai változnak, hanem még a szakmai felhasználók igényei is. A kutatók, kurátorok és más hivatásosak ritkán látják magukat kívülről, gyakran beletemetkeznek speciális tudományukba. A muzeológus a maradandó értékekkel foglalatoskodik. A múzeum mint intézmény „örök”, fogalma az értékkel, kultúrával (sőt illedelmes viselkedéssel is) kapcsolódik össze. Részben ezért, sok muzeológus érzi úgy, hogy nemcsak a tárgyak, hanem a „morál” öre is (aki ráadásul az értékes intézmény – és autoriter épület – biztonságából szól). Ettől üzenete lehet elvakult is, fensőbbes is, idejétmúlt is – egyik sem talál könnyen nyitott fülekre.

„A múzeum” minden társadalmi rendszerben az enciklopedikus tudás, történelmi tudatformálás, nemzeti identitástudat elmélyítésének intézménye. Ez adja a küldetésünket, és egyben ebből kell pénzt is csinálnunk. A kétféle irány, kétféle szemlélet és most már kétféle kihívás közt kell egyensúlyt találni. A sikeres múzeumok a szolgált közönséggel jól kialakított, minőségi kapcsolatban vannak.

Javaslat közös ismertető kiadványra

Mindezek után javaslatot teszek egy a fenti, „ügyfélorientált” szemléletmóddal megírandó és összeállítandó kiadványra, amely a Kárpát-medence természettudományos múzeumait mutatja be. Három rétegnek a múzeumok három arcukat. A nagyközönségnek mint önművelődési, szabadidő-eltöltési helyszíneket. A közoktatásnak mint oktatási, kirándulási célpontokat. Végül a természettudományos muzeológia eredményeit felhasználó hivataloknak, intézményeknek mint e természetföldrajzi térség természetéről a legteljesebb autentikus információkat őrző és jelentős kutatói kapacitást kínáló intézményeket.

Vásárhelyi Tamás
Magyar Természettudományi Múzeum,
Budapest, Ludovika, 2, H-1082,
vasarhelyi@mttm.hu

Tudománytörténet

Minden tudásunk elődeink tudományos megismeréseire, eredményeire alapozódik. Ezért minden természettudós is arról az ismeretszintről kezdi kutatásait, amelyre elődei eljutottak. Ezért kívánja meg a tudományosság nemcsak minden szakdolgozótól és doktorandusztól, de minden új témába kezdő kutatótól is, hogy kutatási témájának előzményeivel, az előző kutatások eredményeivel tisztában legyen.

Tágítva a megismerés körét, minden tudománynak, tudományágnak megvan a történelmi fejlődése. Ezek fontosabb változásait, eseményeit, állomásait a tudománytörténet feladata rögzíteni. E mozzanatok rögzítése már a régebbi korokban is megtörtént, ezzel forrásanyagot szolgáltatva az újabb szaktudományos, valamint a tudománytörténelmi kutatásokhoz.

Tudománytörténelmi forrás minden tudományos vizsgálati anyag, publikáció, jegyzőkönyv, feljegyzés, kutatási eszköz, műszer, sőt maga a kutató is az agyába zárt vagy előadások, szóbeli megnyilvánulások során, netán levélben kifejezett tudásával együtt. De fontos tudománytörténelmi dokumentum minden előbbiekhöz kötődő tárgy, az előbbiekről készült ábrázolás (kép, szobor, fotó stb.) is. Sőt tudománytörténelmi tényezőnek vehető a kutatási intézmény, az oktatás, de még a tudománypolitika is. Részletezve a múzeumok, gyűjtemények tudománytörténelmi forrásait, ide tartoznak: a leltárkönyvek, katalógusok, kölcsönzési, adományozási és csereügyletek iratai, a múzeumi tárgyak alátéccédulái, jegyzőkönyvek (terepi, vizsgálati), évkönyvek (középiszkolai is!), almanachok, adattárak, személyi iratok, gyászjelentések, meghívók, képeslapok, vendégkönyvek bejegyzései, sajtóközlemények (napi sajtójé is!), hangszalagok.

E dokumentumok összegyűjtését, rendezését, nyilvántartását és kezelését könyvtárak, levéltárak, kutatóintézetek, tudományos társaságok, egyesületek, s múzeumok *adattárjai*, újabban egyre több helyen külön *tudománytörténelmi gyűjtemények* végzik. Különösen gazdag anyag található a Magyar Természettudományi Múzeum, a Magyar Állami Földtani Intézet, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Miskolci Egyetem, a budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, valamint a Magyar Tudományos Akadémia gyűjteményeiben.

A *Magyar Természettudományi Múzeum* tudománytörténelmi gyűjteménye őrzi a Magyar Nemzeti Múzeum természettudományi osztályainak iratait. Ezek az 1821–1981. évkört ölelik fel. Benne alapvető forrásértékű van a múzeumi osztályok jelentéseinek, beszámolóinak. Rendkívül becses a régi kéziratok fondja, az országban leggazdagabb Kitaibel Pál-gyűjteménnyel (benne a Klaproththal folytatott, prioritási vita – ki fedezte fel

a tellur elemet – a vita teljes levelezésével!), valamint Kováts Gyula, Sadler József, Petényi Salamon János, Tehel Lajos és Wolny András páratlan értékű anyagával. Külön fondcsoportot alkot a rézbányai bányavállalat 1751 és 1910 közötti iratanyaga, benne a kiemelkedő értékű, 1758-ból származó *Protocollum*. A személyi hagyatékok fondjai tartalmazzák többek közt Szabó József, Krenner József, Semsey Andor, Hantken Miksa, Zsigmondy Vilmos, Böckh Hugó, Koch Antal, Staub Móric, id. Lóczy Lajos, Pávay Vajna Ferenc, Lambrecht Kálmán, Nopcsa Ferenc, Pongrácz Sándor, Roul Francé, Stein Aurél számos kéziratos jegyzetét, levelét. Gazdag a tudományos társaságok és egyesületek fondja is, benne a Magyarhoni Földtani Társulat, valamint a Királyi Magyar Természettudományi Társulat sok 19. század második feléből származó iratával. Tudománytörténeti kincsesbánya a perszonália fond, továbbá a portrégyűjtemény (többek közt N. J. Jacquin, G. A. Scopoli, Kitaibel Pál, Déchy Mór, Tuzson János, Semsey Andor, Kadić Ottokár festményeivel, F. Marsigli, Ch. Darwin, Szabó József, Pongrácz Sándor szobrával, Kubinyi Ágoston reliefjével), valamint a tárgyi emlékek gyűjteménye.

A másik tudománytörténeti kincsesbánya a *Magyar Állami Földtani Intézeté*. Az állomány több ezer dokumentumot, fotót és tárgyat tartalmaz, melyek csoportosítása és tárolása intézmények és személyek szerint történik. Az intézmények közül a legtöbb anyagot a Magyar Állami Földtani Intézetről (az egykori Magyar Királyi Földtani Intézet) és a Magyarhoni Földtani Társulatról őriznek. De rendelkeznek a Magyar Tudományos Akadémia, a bécsi Geologische Reichsanstalt, a budapesti Tudományegyetem földtani tanszékei, valamint a különböző bányatársaságok és -vállalatok történetére és tevékenységére vonatkozó dokumentumokkal is. A gyűjtemény több mint száz magyar, illetve Magyarországon működő kutató (geológus, mineralógus, petrográfus, paleontológus, geográfus, bányamérnök, vegyész stb.) anyagát tartalmazza. Különösen értékesek id. Lóczy Lajos kínai földtani expedíciójához, valamint a 19–20. század fordulója egyik legnagyobb magyar tudományos vállalkozásához, a Balaton tudományos tanulmányozásához kötődő dokumentumok.

Kiemelkedően gazdag tudománytörténeti emlékekben az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Ásványtani Tanszéke*. A Piller Máttyás, a Mária Terézia lánya, Mária Anna főhercegnő, valamint a József nádor hitvese, az orosz Alexandra Pavlovna nagyhercegnő értékes ásványgyűjteményeihez kötődő katalógusok, jegyzékek, egyéb iratok egyedülálló forrásanyagot nyújtanak a magyarországi ásványgyűjtemények történetének korai szakaszához. Az egyetemi gyűjtemények másik kiemelkedő archívuma a *Miskolci Egyetem selmechányai könyvtára és levéltára*. Az 1735-től működő felsőoktatási intézmény számos európai hírű professzorának hagyatékát őrzi. Európa egyedülállóan gazdag muzeális értékű könyvtára a föld- és bányászati tudományok hazai fejlődéstörténete kutatásának gazdag forrása. A benne rejlő tudomány- és művelődéstörténeti információk tudománytörténészek generációinak adhatnak még munkát. A tudománytörténeti, különösen a technikatörténeti kutatások egyik központja a *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Tudománytörténeti Tanszéke*. Gazdag könyvtárakra támaszkodva a munkatársak itt tudományelméleti és tudományfilozófiai kérdésekkel is foglalkoznak. Még több egyetem is rendelkezik kisebb-nagyobb tudománytörténeti anyaggal. Közülük a *Szegedi Egyetem*, valamint a *Debreceni Egyetem* geo-tanszékein található, főként helyi jelentőségű dokumentáció.

Jelentős mennyiségű kutatnivaló dokumentumot találunk a *Magyar Tudományos Akadémia levéltárában*. Ezek többnyire az akadémikusok által az Akadémiának adományozott változatos összetételű dokumentumok (elsősorban írásos anyag). Főként a múzeumokban művelt tudományágak akadémikusainak anyaga található itt. Kiemelkedő közüle – a teljesség igénye nélkül! – a botanikus Haynald Lajos, Tuzson János, Gombocz Endre, Moesz Gusztáv, Jávorka Sándor, Andreánszky Gábor, a zoológus Frivaldszky Imre, Petényi Salamon János, Horváth Géza, id. Dudich Endre, a geológus Szabó József és Szádeczky Kardoss Elemér hagyatéka.

Számottevő tudománytörténeti anyagot tárol több *vidéki múzeumunk* is. A legtöbbet Szombathelyen, Zalaegerszegen, Zircen, Érden, Szegeden, Gyöngyösön és Miskolcon találunk (e múzeumokban tudománytörténeti érdeklődésű, ilyen műveket publikáló muzeológusok is működnek). A pannonhalmi Bencés Gimnázium természetrajzi szertára pedig az ország egyik legrégebbi ásványgyűjteményét birtokolja, a hozzátartozó leltárkönyvekkel, katalógusokkal. S ha már az iskoláknál tartunk, figyelniük kell a régi alapítású középiskolák (pl. a kisújszállási Mórincz Zsigmond Gimnázium) szertáira, katalógusaira, valamint évkönyveire, az úgynevezett közös értesítőkre. Ezen értesítők legteljesebb gyűjteményét az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban, valamint a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum tudományos könyvtárában őrzik.

Az *erdélyi, partiumi és bánáti múzeumok* közül a leggazdagabb tudománytörténeti anyaggal a sepsiszentgyörgyi, a székelyudvarhelyi, a nagyszebeni, a máramarosszigeti, a nagybányai, a szatmárnémeti, a nagyváradai és a temesvári múzeum, valamint a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár, a *felvidékiek* közül pedig a komáromi, a selmechányai, a rozsnyói, a kassai és a bártfai múzeum rendelkezik. Régebbi irodalmi adatok alapján Poprádon, a Tatra Múzeumban is kell lennie tudománytörténeti anyagnak.

A már eddig felsorolt igen gazdag (tudománytörténészek tucatjainak évekre munkát adó) tudománytörténeti anyaggal kapcsolatban *két megjegyzést* kell tenni. Az egyik: a múzeumokban lévő dokumentáció nagy értéke, hogy az a gyűjteményekben őrzött tárgyi anyaghoz kötődik, így a belőlük kinyerhető információk konkrétak, valamint hogy új/más interpretációkat is lehetővé tesz. A másik: az anyag jelentős része határon túli gyűjteményekben van, feldolgozásuk az egyre gyakrabban jelentkező nyelvi problémák miatt egyre sürgetőbb. Ezek feldolgozása prioritást kell, hogy nyerjen.

Ezzel elérkeztünk jövőbeni *teendőinkhez*, a gazdag anyag feldolgozásának hogyanjának és mikéntjének felvázolásához. *Feladatainkat* – melyek elvégzéséhez nemcsak a jelenleg munkálkodó mintegy 12–15 tudománytörténész, hanem valamennyiünk együttműködése szükséges – tömören, inkább csak vezérszavakban a következőkben adjuk.

Meg kell írunk,

- az egyes múzeumi/intézeti/egyetemi/középiskolai gyűjtemények történetét,
- a gyűjtemények létrejöttét elősegítő társulatok, egyesületek, kereskedelem, iparágak történetét; e körbe beletartozik a lokális/regionális természettudományi társaságok, a városszépítő egyesületek, az ásvány-, ősmaradvány- és állatkereskedések, preparáló műhelyek, régi bányák történetének feldolgozása is,
- az egyes szakágak (geológiai, botanikai, zoológiai) expedícióinak, gyűjtőútjainak történetét.

Érdemes programba vennünk *eszmétörténeti kutatásokat* is. Ennek során vizsgálnunk kell, hogy milyen befolyást, hatást gyakorolt szakágaink fejlődésére, szemléletére és módszereire egy-egy jelentősebb szellemi áramlat, irányzat.

De mindenekelőtt össze kell állítanunk több olyan *jegyzéket*, melyek munkánk elkezdéséhez, majd folytatásához alapvetően szükségesek. Ezek:

- a tudománytörténészek névjegyzéke,
- az intézmények jegyzéke (név, székhely, elérhetőség, alapítás éve, alapító neve, művelt szakágak),
- a tudománytörténeti gyűjtemények fondjainak jegyzéke,
- szakági bibliográfiák, valamint
- életrajzi lexikonok.

Mindehhez, úgy véljük, egy néhány fős *koordináló munkaközösség* kell, mely programot alkot és feladatokat jelöl ki. *Önzetlen és agilis munkatársak jelentkezését kérjük és várjuk*, akár itt a Találkozózn is!

Kecskeméti Tibor

Kiegészítő program

Részben a program lezárása után, részben a helyszínen jelezte néhány kolléga, hogy szívesen számolna be újabb kutatásairól, adna rövid tájékoztatót múzeumáról, valamint ismertetné közérdekű kezdeményezését. Ennek keretében került sor Boér Hunor *Mallász József természettudományos munkássága és a Dévai Múzeum* című előadására, mely a magyar és a román természettudományos muzeológusok 1920-as évekbeli gyümölcsöző együttműködését mutatta be. A nagy jegyzetapparátussal alátámasztott tudománytörténeti dolgozat a Székely Nemzeti Múzeum 2006. évi évkönyvében jelent meg. Lőrincz László *Múzeumi etika* című előadásában a kutatások, a gyűjtések s a gondolatcsere terén felvetődő etikai problémákat taglalt. Sike Tamás a szatmárnémeti Szatmári Múzeumban folyó természettudományos muzeológiai munkát ismertette, vetítéssel és kiadványokkal dokumentálva. Barti Levente és Toró Attila pedig egy új kezdeményezésüket, az *Acta Siculica* regionális tudományos periodika virtuális megjelenítését mutatta be. Gyönyörű videofelvételen illusztrálta Dénes István, fájdalomkúra azóta elhunyt kollégánk, az Orbán Balázs-barlangban folytatott kutatásait. S olvashattuk, szemléltettük Marossy Anna szép poszterén megnyilvánuló gondolatait a veszélyeztetett növényfajokról.

Vita

Az első hozzászólók kiegészítéseket tettek az intézményi kapcsolatokhoz. Kiderült, hogy a vitaindítóban említett kapcsolatokon kívül élő együttműködés van a szegedi Móra Ferenc Múzeum és a temesvári Bánáti Múzeum (Kiss A.), valamint a pécsi Janus Pannonius és az eszéki Városi Múzeum természettudományos muzeológusai között (Sziráki Gy.). A Mezőgazdasági Múzeum és a Dévai Múzeum között is érlelődik az együttműködés, sajnos egyelőre konkrét eredmény nélkül (Oroszi S.). A programszerű személyes és munkaközösségi együttműködés több példájára mutatott rá Kecskeméti T., Boér H. és Kiss A. Több fel-

szólaló hangsúlyozta a múzeumok kutatási és dokumentációs központ szerepét. Ez az egyes gyűjtemények tartalmi felmérését, a múzeumi évkönyvek, egyéb kiadványok repertóriumának összeállítását (erre jó példa: a *Nymphaea* regisztere!), a kutatók szakosított névsorának közreadását (itt a követendő minta a magyarországi jegyzék), valamint a múzeumok történetének megírását is magába foglalja (Kiss A., Béres J., Mészáros F., Matskási I.). Többen érdeklődtek az iránt, hogy milyen erdélyi anyagok vannak a magyarországi, elsősorban a Magyar Természettudományi Múzeum gyűjteményeiben (Kiss A., Kocs I., Béres M.). Kecskeméti T. a kérdés fordítottját is feltette: milyen magyar anyagok vannak az erdélyi és felvidéki múzeumokban? Matskási I. hangsúlyozta a Magyar Természettudományi Múzeumnak mint anyaintézménynek az egész Kárpát-medencére kiterjedő kiemelkedő koordináló, informáló és integráló szerepét. Az MTM mint jogi személy pályázhat, szerződést köthet, konzorciumot vezethet. A gyűjtemények tartalmi és tudománytörténeti feldolgozása egyre sürgetőbb, mivel egyre kevesebb a múzeumokban a magyarul tudó kutató, s a magyar nyelvű dokumentumok feldolgozására nem lesz megfelelő személy. Erre még pályázati támogatást is fontosnak tartana Kecskeméti T., Kiss A. és Boér H. Felvetődött a nyilvántartás egységesítése is, melyre reagálva Mészáros F. kinyilvánította: szívesen rendelkezésre bocsátja mintául a magyar szabályzatot az érdeklődőknek. Galambos I. felvetette, hogy szükség lenne egy a teljes Kárpát-medence természettudományi muzeális értékeit bemutató, közösen kiadandó reprezentatív műre; akár külön-külön az állattani, növénytani és földtani objektumokról is. Ehhez egységesen csatlakoztak a jelenlévők. A megvalósítás részletei is felvetődtek: egynyelvű vagy többnyelvű legyen, szerzői jogi problémák, ki legyen a pályázó, nemzetközi szerkesztőbizottság, szerkesztés, szerzői jogi problémák, adminisztrálás stb. (Kubassek J., Fűköh L., Matskási I., Kecskeméti T.) A kutatási pályázatokról is szó esett: fontos, hogy minősített kutató pályázzon, s a témavezető figyeljen a határon túli kollégákra is (Kiss A., Kubassek J., Fűköh L.). Nagy érdeklődés övezte az informatikai témát. A szükségletek és lehetőségek számbavételekor szóba jöttek az adatbázisok, a BioCASE program, a címlisták, a nyilvántartási programok, az elektronikus hírlevél, a virtuális múzeumok, hogy csak a legfontosabbakat említsük. A legtöbb hozzászóló is e téren nyilatkozott meg: Rajczy M., Matskási I., Fűköh L., Boér H., Kecskeméti T., Kiss A., Galambos L.

A vita – melyben 16 muzeológus 29 alkalommal szólalt fel – összefoglalásakor három téma prioritásának napirenden tartását szorgalmazták a Találkozó résztvevői: a közös kiadványét, az informatikai kapcsolatok fejlesztését és a Találkozó anyagának megjelentetését a szélesebb körű megismertetés érdekében. A harmadik nemcsak napirenden maradt, hanem Főhatóságunk köszönetet érdemlő döntése nyomán, illetve a Székely Nemzeti Múzeum segítségével, ennek az összeállításnak a formájában meg is valósult.

(Összeállította: Kecskeméti Tibor)

1. ábra A Magyar Természettudományos Muzeológusok XXIII. Találkozója (2005), Székely Nemzeti Múzeum (fotó: Rajczy Miklós)

Muzee fără hotare – Legături muzeistice de științele naturii în Bazinul Carpatic (Rezumat)

Departamentul General al Muzeelor de Științele Naturii din Ungaria și-a manifestat dorința de a organiza în colaborare cu Muzeul Național Secuiesc din Sfântu Gheorghe cea de a XXIII-a Reuniune a Muzeografilor Maghiari de Științele Naturii. Ideea de a organiza această întâlnire cu tradiții și în afara granițelor Ungariei a fost enunțată la reuniunea de la Piliscsaba din anul 2000 și s-a realizat în anul 2005. Scopul principal al reuniunii a fost relansarea programelor comune de cercetare, în special în acele domenii unde avem lipsă de specialiști. Prezenta lucrare cuprinde comunicatele și dezbaterile reuniunii.

Activitatea Secției de Științele Naturii a Muzeului Național Secuiesc de la începuturi până în prezent

Lucrarea prezintă evoluția colecțiilor și a expoziției de științele naturii din Muzeului Național Secuiesc, de la înființare până astăzi. Din documente (anualele și inventarele muzeului) reiese că – mai ales în primii ani – îmbogățirea colecțiilor s-a realizat prin donații și prin colectări ocazionale ale angajaților și ale voluntarilor. Materialul adunat de la înființare a fost revizuit, reinventariat și valorificat științific începând din 1961, de dr. Sándor Kovács, muzeograf de științele naturii. În momentul de față secția posedă colecții bogate, specifice județului, depășind 60.000 de exemplare.

Memento al legăturilor muzeologice instituționale și informale de științele naturii, tendințe de integrare

Studiul enumeră bazele legăturilor muzeologice instituționale și colecțiile existente, trecând apoi în revistă diferitele forme ale colaborării: colectări comune, prelucrări științifice, publicații, expoziții, evenimente muzeale și elaborări de proiecte de finanțare comună.

Colecții de științele naturii în muzeele din Ungaria

În Ungaria se fac cercetări de științele naturii în 20 de muzee. Cercetările au la bază colecția de 10 milioane de exemplare a Muzeului Maghiar de Științele Naturii din Budapesta și colecțiile de peste 2,5 milioane de exemplare aflate în muzeele teritoriale. Lucrarea prezintă cele mai importante date ale colecțiilor păstrate în Ungaria.

Expoziție și educație

Una din cele mai importante sarcini a activității muzeologice desfășurate în secțiile de științele naturii este educarea în domeniul biologiei. Această preocupare își are rădăcinile în evul mediu, dar s-a generalizat odată cu sec. XVII–XVIII. În zilele noastre avem de a face cu o paletă largă de tehnici de predare, un rezumat al acestora fiind prezentat în această lucrare.

Informatică

Informatica a deschis noi căi de colaborare: pentru un schimb cât mai larg de informații ar trebui înființate site-uri și liste de corespondență comune. Informatica poate fi chiar și scopul colaborărilor științifice: schimburi de date, dezvoltarea bazelor de date comune, proiecte comune de digitalizare etc.

PR – marketing muzeal, în limite naturale

Marketingul este o activitate foarte bine cunoscută și utilizată în lumea afacerilor și a început să primească o importanță mai mare inclusiv în lumea muzeelor. Scurta descriere transpune câteva expresii de marketing în limbajul muzeal și ameliorează conflictul dintre modul de gândire, respectiv modalitățile de funcționare orientate spre scop, respectiv asupra clienților. Se face o propunere pentru elaborarea unei publicații promoționale comune, care să cuprindă toate muzeele de științele naturii din Bazinul Carpatic, cu menirea de a informa vizitatorii, instituțiile de învățământ, diferitele organizații de științele naturii și de ocrotire a naturii, dar și autoritățile în același timp.

Istoria științei

Deoarece tot ceea ce știm are la bază descoperirile și rezultatele științifice ale predecesorilor, orice colaborare trebuie să cuprindă și cercetări de istorie a științelor naturii. Se cere o astfel de prelucrare a colecțiilor cu valoare științifică istorică, a istoriei instituțiilor deținătoare de astfel de colecții, baza bogată de date privind colecțiile cu valoare științifică, bibliotecile și arhivele. Pentru o colaborare mai eficientă s-a inițiat înființarea unui colectiv de muncă și de coordonare.

Museums without Borders – Natural Science Museal Connections in the Carpathian Basin

(Abstract)

The General Department of Natural Science Museums of Hungary desired to organize the 23th Reunion of Naturalist Museologists together with Székely National Museum from Sepsiszentgyörgy/Sfântu Gheorghe (Romania). Thought of pushing over the borders these traditional reunions were announced in the meeting of Piliscsaba, in 2000 and became reality in 2005. The main goal of the reunion was to reestablish the common research projects.

The presented lectures and opinions are published below.

The Activity of Natural Science Section of Székely National Museum from the Beginning

The paper presents the natural history section of Székely National Museum from its foundation in 1875 to the present time. The historical documents and the inventory books demonstrate that up until 1961 the stock of the section increased through voluntary donations and through the curator's own collection. The gathered material was arranged during the years 1961–1984 by Sándor Kovács, the first professional biologist of the museum. In the processing of the various different materials he was helped by specialists outside of the institute. Now the natural history section of Székely National Museum has over 60,000 items. The most important collections are the fossils of mammals from the Pliocene and Pleistocene periods; the Diószeghy's butterflies; the herbariums; and the collection of big mushrooms.

State of Affairs of the International and Informal Relations of Scientific Museology

The study reviews the collections of museums as bases of relations, and gives an over-view of the various kinds of co-operation. These are joint collecting trips, scientific studies, papers, exhibitions, arrangements of museums, tender applications.

Natural History Collections in Hungarian Museums

Natural history researches are going on in 20 museums in Hungary. These researches are based on the approximately 10 million specimens collection of the Hungarian Natural History Museum and those of the county museums (more than 2.5 million specimens). This study contains the most important data on the natural history collections of the Hungarian museums.

Exhibitions and Popularization

The popularization of the biological sciences is regarded as the main objectives of the natural history museum's work. The history of popularization goes back to ancient times; however it spreads only in the 17th–18th centuries. At present there are various forms of popularizing a science in museums. This paper aims at summarizing most of them.

Information Technology

IT provides excellent tools for the cooperation: we should make a mailing list and a homepage to spread out relevant information as widely as possible. IT can be the aim of the scientific cooperation as well: data exchange, development of common databases, common digitalisation projects, etc.

PR – Marketing, in Natural Limits

Marketing, as a conception and as a tool, is well known and widely used in the business world, but often neglected in museums. The paper connects the two worlds, with emphasis on the mission versus user-orientated nature of museums. A promotional publication, introducing the natural history museums of the Carpathian Basin is suggested. It should be useful for visitors and for schools as well as, for science and nature conservation bodies and authorities.

History of Science

Since all our knowledge is based on the scientific knowledge and achievements of our predecessors, co-operation must also comprise science historical research. In this field the collections of science historical value, the history of hosting institutions, the rich source material of science-historical collections, libraries and archives have been studied. In order to promote joint research, creation of a co-ordinating Working Group is proposed.